

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Michaela Stanová

Resentiment v Dostojevského Zápiskoch z podzemia

Bakalárska práca

Praha 2023

Vedúci práce: Mgr. Jakub Chavalka, Ph.D

Prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literatúru, ktoré som riadne citovala. Zároveň prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe dne 22. června 2023

Michaela Stanová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa chcela poďakovať vedúcemu mojej bakalárskej práce, Mgr. Jakubovi Chavalkovi, PhD. za čas, ktorý mi venoval. Jeho rozhl'ad k tejto téme, odporúčania a cenné pripomienky boli pre vznik tejto práce kľúčové.

Abstrakt

V nasledujúcej bakalárskej práci sa budem venovať princípu resentimentu podľa filozofie Friedricha Nietzscheho, ktorý identifikujem v Dostojevského Zápiskoch z podzemia. Koncept resentimentu čerpám predovšetkým z diela Genealógia morálky, ale aj z diel neskorších autorov analyzujúcich resentiment podľa Nietzscheho z rôznych perspektív. Napriek tomu, že Dostojevského Zápisky z podzemia predchádzajú Genealógii morálky, resentiment je v nich podľa môjho názoru silne prítomný. Identifikujem prepojenie, alebo aj prípadnú inšpiráciu dielom Dostojevského v rámci Nietzscheho tvorby. Na tomto základe ponúkam vlastnú interpretáciu oboch diel a krátko polemizujem, akými spôsobmi je resentiment prítomný aj v dnešnej spoločnosti, ako ho podľa daných diel identifikovať a v najlepšom prípade, prekonať.

Kľúčové slová:

Resentiment, Friedrich Nietzsche, Fiodor Dostojevskij, Zápisky z podzemia, Genealógia morálky

Abstract

In the following bachelor's thesis, I will discuss the principle of resentment according to philosophy of Friedrich Nietzsche, which I identify this principle in the Notes from the Underground by Fyodor Dostoevsky. I primarily draw the concept of resentment based on the Genealogy of Morals, but also from the later authors analysing Nietzsche's resentment from various perspectives. Although Dostoevsky's Notes from the Underground precedes Genealogy of Morals, resentment is, in my opinion strongly present in it. I identify the connection, even possible inspiration from Dostoevsky in Nietzsche's work. On such a basis, I offer my own interpretation of both works and polemize, in which instances is resentment present in today's society, how to identify it and in best case, overcome.

Keywords:

Resentment, Friedrich Nietzsche, Fyodor Dostoyevsky, Notes from the Underground, Genealogy of Morals

Obsah

Úvod	7
Fiodor Michajlovič Dostojevskij.....	8
Friedrich Nietzsche.....	11
Stret Nietzscheho s Dostojevským	14
Cesta do podzemia	16
Poznaj sám seba.....	19
Jednota človeka.....	21
Resentiment.....	23
Odolávanie resentimentu.....	25
Pomsta.....	25
Vzbura otrokov.....	26
Na pomedzí resentimentu.....	27
Závisť a vina.....	29
Človek z podzemia.....	31
Chytrnosť podzemného človeka.....	31
Bezpečie podzemného života.....	33
Vôľa k moci.....	37
Líza.....	42
Resentiment, včera a dnes	48
Večný návrat k resentimentu	50
.....	52
Záver.....	53
Bibliografia	54
Obrazová príloha.....	57

Úvod

Náplňou tejto bakalárskej práce je poukázanie na analógiu medzi princípom resentimentu z Nietzscheho *Genealógie morálky* a podzemím v diele *Zápisky z podzemia*. Resentiment nie je jednoducho vysvetliteľným pojmom, obzvlášť nie v slovenskom jazyku, kde sa nevyskytuje často a môže preto pôsobiť príliš vágne. Preto v práci spravím hlbšiu analýzu tohto pojmu a to najmä vo vzťahu s tým, ako ho používal Nietzsche v nemeckom jazyku, s ohľadom na dobový význam slova. Keďže resentiment vnímam analogicky k podzemiu u Dostojevského, pokúsím sa priblížiť aj podzemie nie len v zmysle fyzického priestoru, ale aj ako duševného princípu.

Okrem priblíženia ústredných pojmov je podľa mňa k ich plnohodnotnému pochopeniu nevyhnutné opísať životy oboch autorov, ich prepojenie a historický kontext, v ktorom tvorili. Tieto body hodnotím ako špecifické a myslím si, že odhaľujú, ako sa ako Nietzsche, tak aj Dostojevskij dostali k mimoriadne hlbokému preskúmvaniu ľudskej psychiky. U oboch sa vyskytuje koncept túžby po moci, ktorú považujem za hodnú spomenutia k opísaniu procesov, ktoré človeka vedú k uviaznutiu v podzemí.

Resentiment a teda aj podzemie považujem za univerzálnu črtu ľudskeho prežívania, u každého sa prejavujúcu v inej miere. Preto aj podľa životopisu týchto dvoch autorov skúmam, či náhodou práve ich neľahké životné situácie im obom nepomohli k zreteľnejšiemu pochopeniu aj všeobecne tabuizovaných, podzemných tendencií. Argumentujem, že na opis podzemia treba tento duševný priestor predtým spoznať a preto sa v ňom museli v určitých bodoch svojich životov nachádzať. Pokúsím sa odhaliť, ktoré charakteristiky doby viedli k príčinám rozšírenia resentimentu v spoločnosti.

Ku koncu sa pokúsím o opis potenciálnych stratégií k prekonaniu resentimentu a v súvislosti s tým sa zameriam na postavu Lízy zo *Zápisok z podzemia*. Ona je podľa mojej interpretácie diela k úniku z opísaného podzemia najbližšie. V úplnom závere prinesiem príklady, na ktorých rozpoznávam resentiment aj v dnešnej dobe a môj osobný pohľad na takúto všadeprítomnosť resentimentu.

Fiodor Michajlovič Dostojevskij

Narodil sa v roku 1821 v Moskve do rodiny chudobnej šľachty, čo v danej dobe v Rusku nebolo, z dôvodu postupujúcej emancipácie otroctva a následnej dekadencie šľachty, výnimočnou rodinnou situáciou.¹ Jedna z najhorších tragédií pre dieťa, je prirodzene skorá smrť matky a tá sa udiala aj v prípade malého Fiodora.² Vlastného otca považoval za tyrana a ich domácnosť bola vedená prísne patriarchálne.³ V dospelosti sa odvážil revoltovať proti kariérnym očakávaniam jeho otca, podľa ktorých sa mal stať vojenským inžinierom. Rozhodol sa venovať jeho vášni, čím bola literatúra. V začiatkoch jeho kariéry spisovateľa bol jeho prvý román, *Chudobní ľudia*, nádejným prvým krokom k úspechu v tejto sfére. No pri nasledujúcich prácach sa mu už nedostalo očakávanej okamžitej slávy. V roku 1847 vstúpil do krúžku Petraševského⁴, ktorý sa radil k teoretickým a politickým hnutiam ruskej inteligencie v opozícii k samoderžaviu. Kvôli aktivite v tomto spolku bol v roku 1849 zatknutý a odsúdený na trest smrti. Práve keď čakal na svoj údel na popraviske, tak mladého Dostojevského, spolu s pár ďalšími odsúdenými omilostil cár. Táto hraničná situácia, ocitnúť sa tvárou v tvár tak blízko smrti, spolu so skúsenosťou pracovného tábora, ktorá prišla po ňom mala na mladého intelektuála silný vplyv. Ďalšie roky života strávil vo vyhnanstve. Počas výkonu trestu na Sibíri začínal nútenými prácami a pokračoval vojenskou službou. Tak sa vrátil, z dôvodu nasledovania svojho intelektuálneho sna, traumatizujúcou okľukou k vojenstvu, ku ktorému sa ho desaťrocie predtým snažil nanútiť jeho otec.

Jeho psychický stav bol nestály, stal sa notorickým hráčom a mal problém udržať si stabilitu v živote. Bol neustále zadlžený, kvôli čomu často striedal lokality pobytu,⁵ trpel

---

1 *Russia | History, Flag, Population, Map, President, & Facts*, Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/place/Russia/From-Alexander-II-to-Nicholas-II>, citované 29.4.2023.

2 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, Bratislava: Stimul 1994, s. 9.

3 Taktiež, s. 9.

4 krúžok Petraševského, *FMPH.*, citované 30.3.2023
dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvp/petrasevskovci.html.

5 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 14.

depreciou. Tesne po vypustení z výkonu trestu sa pokúsil s pár spoločníkmi vydávať časopis, čo však skončilo neúspechom. Celý život trpel epilepsiou, niekoľko krát dostal záchvat aj v spoločnosti, napríklad pri konfrontácii s krásnymi ženami.⁶ Desaťročný pobyt vo vyhnanstve jeho epileptické záchvaty len zhoršil. Človek, ktorý prežil časť života v takýchto podmienkach, a ktorý napriek nim je dnes známy v takej obrovskej miere ako Dostojevskij, sa z dnešnej perspektívy zdá mimoriadne rezilientný. No práve vďaka Dostojevského románom a poviedkam vychádza najavo, aké boje sa v skutočnosti môžu viesť vo vnútri hlavy, ktorá si prešla natoľko otrasnými okolnosťami. Reziliencia, teda udržanie sa v relatívne funkčnom živote napriek dlhodobej nepriazni, k východu z podzemia nestačí. Ako naznačuje Dostojevskij v *Zápisoch z podzemia*, v pomerne bezpečnom podzemí môže človek stráviť aj celý život. Dodávam, že najmä v prípadoch „ak je človek v mentálnom stave plnom resentimentu voči tým, ktorí sa s niečím takým neuspokojili a rozhodli sa tvoriť si svoj život aktívnym jednaním v závislosti na tom, čo chcú v daný moment dosiahnuť. Opačný pasívny, alebo aj stoický postoj, teda indiferentné prijatie života takého, aký prichádza, bez revolty, môže byť potvrdzujúcim aj pri zotrvávaní v podzemí. K pasívnemu postoju k životu sa ešte vrátim pri opise hlavného hrdinu *Zápisov z podzemia*. Revoltu chápem ako konštantné potvrdzovanie života skrz tvorbu, a aktívne seba prekonávanie. A to aj v priamej konfrontácii s pokušeniami vzdať sa, ktoré život nevyhnutne zahŕňa.

Dostojevskij po smrti jeho prvej ženy, závislý na hráčstve, v zlom zdravotnom stave a v dlhoch vydáva v roku 1864 *Zápisky z podzemia*. V nich odkazuje na človeka z podzemia, ako sa nevyhnutne musel objaviť v dobe, v ktorej vyrastal aj on sám. A to v dobe neistej, na pomedzí rozkladu všeobecného vnímania toho, čo je viera a s ňou súvisiaca morálka :

„Chcel som verejnosti ukázať istú povahu minulej nedávnej doby. Aby ju videla lepšie. Nie len letmo. Predstavuje generáciu, ktorá ešte dožíva. V tomto úryvku s titulom podzemie predstavuje táto postava samu seba. Svoj názor. Akoby chcela uviesť dôvody, prečo sa zjavila a musela sa zjaviť v našej spoločnosti. „⁷.

Dostojevskij podáva opis mentality človeka jeho doby, ktorý predstavuje reakciu na markantné zmeny, rozklad istôt pramieniacich zo slabnúcej autority cirkvi a absolutistického zriadenia. Človeka, ktorý sa síce ocitá v zoči voči stále väčšej príležitosti byť si vedomý vlastnej slobody a slobodne aj konať, ale ktorý práve preto z úzkosti radšej zalieza do

---

⁶ Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 11.

⁷ Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, Bratislava: Smena 1989, s. 9.

temných, no vo svojej podstate bezpečných uličiek podzemia. Okrem toho týmto dielom vytvára metaforický priestor pre deje ďalších svojich diel. Tomáš Glanc v predslove k českému vydaniu *Zápisok z podzemia* charakterizuje podzemie ako podložie, podvedomie, podklad, podnet aj podmet všetkých neskorších Dostojevského próz.⁸ Jeho sláva trvajúca dodnes je myslím si dostatočným dôkazom pre domnienku, že *Zápisky z podzemia* sú aj úspešným vystihnutím nezidealizovaného, vtedy nového prístupu k próze, nie z romantizujúceho nadhľadu, ale z realistických hĺbok nevábnivého podzemia.

---

⁸ Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemí*, Praha: Sloart 1998, s. 3.

Friedrich Nietzsche

Bol narodený v Prusku o 23 rokov neskôr než Dostojevskij. Aj keď sa Dostojevskij často v rámci úteku pred dlhmi nachádzal na územiach dnešného Nemecka,⁹ títo dvaja autori sa nikdy nestretli. Nemáme ani žiadne dôkazy, že by Dostojevskij niekedy mal príležitosť prečítať si akékoľvek z Nietzscheho raných diel. Na druhej strane máme niekoľko zdrojov o Nietzscheho čítaní Dostojevského. *Zápisky z podzemia* sú jedným z prvých diel, na ktoré od tohto ruského, v Prusku veľmi známeho autora, natrafil.

Nietzsche rovnako ako Dostojevskij trpel vážnymi zdravotnými problémami, kvôli ktorým musel často vyhľadávať odbornú pomoc a cestovať na liečenia. Taktiež utrpel stratu rodiča, v jeho prípade otca, už v skorom detstve.¹⁰ Vynikal v akademických úspechoch, bol dokonca najmladším profesorom, vtedy len 24 ročným na univerzite v Bazileji. Skoré úspechy svedčia o jeho šikovnosti na akademickej úrovni, zato sociálne väzby, ani romantické, podľa jeho životopisu nepatrili medzi jeho silné stránky.¹¹ Na univerzite sa zdržal 10 rokov a musel skončiť kvôli zhoršujúcemu sa zdravotnému stavu a liečeniam. Jeho nevyhnutnú slávu tušil vopred nie len on sám, ale aj ďalší ľudia. O jeho spoločnosť mali záujem kvôli rôznym dôvodom, z dôvodu prospektu slávy, ale aj jeho literárneho a filozofického nadania. Zo zvedavosti a obdivu jeho geniality viacerí, napríklad Paul Rée a Lou Salomé¹², Wagner a iní. K jeho genialite sa rada hlásila aj jeho sestra Elisabeth. Podľa biografie Elisabeth od Carol Diethe, mali počas mladosti so sestrou veľmi blízky vzťah¹³. Snáď aj bol primárne založený na rodinnej láske, nie len na manipulácii, no kvôli jej

---

9 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 14.

10 Andreas-Salomé, Lou. *Nietzsche*. University of Illinois Press, 2001, s.12.

11 Anderson, R. Lanier, "Friedrich Nietzsche", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022 Edition), Life and work, Edward N. Zalta (ed.), <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/nietzsche/>>.

12 Donnellan, Brendan. "Friedrich Nietzsche and Paul Rée: Cooperation and Conflict." <https://doi.org/2709345>. Accessed 29 Apr. 2023.

13 Diethe, Carol. *Nietzsche's Sister and the Will to Power: A Biography of Elisabeth Förster-Nietzsche*. University of Illinois Press, 2003, s.10.

pozitívnym postojom k nacizmu a zasahovania do Nietzscheho súkromia jeho sympatie k nej chladli.¹⁴ Po 4 rokoch strávených v Paraguaji, kde sa s jej manželom podieľala na budovaní Novej Germánie, čo mala byť "rasovo čistá" kolónia, sa vrátila za bratom naspäť do Nemecka. Manipulovala dielami vlastného brata a neskôr, po jeho psychickom zrútení bolo aj s jej zásluhou jeho meno zneužitá k obhájeniu nosných pilierov nacistickej propagandy. Kvôli jeho, v realite krotkej povahe, protikladnej voči kreatívnemu a názorovo vyhranenému géniovi v jeho dielach, a zdravotnému stavu bol skutočne pre jeho sestru terčom manipulácie, zdrojom jej chýb po sláve a presadzovaní vlastných presvedčení.¹⁵ Aj Lou Salomé, vtedy dvadsiatnička, dokázala Nietzscheho vlákať do pozícií, v ktorých vládla ona. Nietzsche a ich spoločný priateľ Paul Rée si od nej nechali nariadovať, čo robiť, kam cestovať a smerovať, ale bez záväzkov a zodpovednosti z jej strany. O tom svedčí, že Nietzscheho opakované pokusy o získanie jej ruky neprestávala odmietať. Jediná fotografia (obr. 1) ich troch spolu, pozostáva z Lou držiacej bičik a dvoch starších mužov v roli ťažných koní. Je trefnou iróniou, že v diele *Tak pravil Zarathustra*, Nietzsche skrz jeho hrdinu radí, že muž, ktorý navštívi ženu, by nemal zabudnúť na bič. Nemám v úmysle z útržkovitých záznamov o jeho živote tvrdiť, že bol poddajným v každej jednej situácii. Dedukujem, s ohľadom na jeho filozofiu plnú irónie a glorifikácie radosti a nespútanosti, že možno mal len dobre vyvinutý zmysel pre humor, a dôležitejšou prioritou bolo pre neho nevzdávať sa a byť radostným, než sa občas ocitnúť v submisívnej pozícii.

Jeho ideu plne samostatného, schopného, nebezpečného nadčloveka teda zdanlivo na prvý pohľad verejne nemanifestoval. Vyvodzujem, že aj k ideí resentimentu človek nemôže prísť bez reálnej skúsenosti s ním. To však neznamená, že Nietzscheho kreatívny génus a jeho hovorenie životu „áno“ nakoniec taktiež nebolo tým správnym krokom smerom k tomuto nadradenému ideálu. Z krátkej interpretácie jeho života sa nedajú tak ľahko vytvoriť závery, ani sa o to nechcem pokúšať. Som si vedomá, že hľadanie chýb, prešľapov je obľubou každého, kto by vo veľkosti génia, ktorého kritizuje, najradšej spoznával seba samého. A skrz identifikovanie jeho „slabých stránok“, zo závidosti, alebo skrytého obdivu, sa dá priblížiť k autorovi ako k človeku, nie len ako k ideálnemu „nadčloveku“. Preto nechávam

---

14 Diethe, Carol. *Nietzsche's Sister and the Will to Power: A Biography of Elisabeth Förster-Nietzsche*. s.10.

15 Taktiež, s.11 a s.12.

interpretáciu Nietzscheho života v tomto bode otvorenú a zároveň uznávam, že ambivalentné útržky o niekoho živote nechávajú priestor k vlastnému filozofovaniu nad jeho dielami.

Koniec Nietzscheho kariéry taktiež nebol závideniahodný. Bohužiaľ len dva roky po vydaní *Genealógie*, vo veku 44 rokov nastal kolaps jeho mentálnych funkcií, z ktorého sa nezotavil až do smrti v roku 1900.

Stret Nietzscheho s Dostojevským

Nietzsche nie len, že Dostojevského čítal, ale ho aj uznával. V knihe *Súmrak idolov* ho nazval jediným psychológom, od ktorého sa mal čo naučiť a ktorý patril k „najšťastnejším neočakávaným zážitkom“ jeho života.¹⁶ Spomínal ho už v liste priateľovi z 13. februára 1887.¹⁷ To je rovnaký rok, v ktorom neskôr publikoval *Genealógiu morálky*. Nie je to dnes už overiteľné, ale môžeme sa domnievať, na základe doloženého obdivu k nemu, že určité znaky charakterov od Dostojevského využil aj k vytvoreniu konceptov a diel napísaných po tomto roku, vrátane resentimentu. Zápisky našiel náhodou v kníhkupectve vo francúzskej verzii *L'Esprit Souterrain*, ktorá pozostávala z 2 častí.¹⁸ Prvou by mala byť Dostojevského skoršia novela, *Gazdiná* (rusky: Khozayka). Druhá časť sú Zápisky z podzemia a vyjadril sa o ich nasledovne:

„To, čo som spoznal ako prvé, publikované aj vo francúzskom preklade, sa volá *L'esprit souterrain* a obsahuje dve krátke novely: prvá je akousi neznámou muzikou, druhá skutočným geniálnym psychologickým ťahom - desivým a krutým výsmechom γνωθι σαυτόν,¹⁹ ale urobeným s takou ľahkou trúfalosťou a radosťou z jeho nadprirodzenej moci, až som sa opil rozkošou.“²⁰

Z listu je zjavné, že obdivoval Dostojevského hlboké ponorenie sa do psychiky ľudí a rozpoznávanie ľudských hodnôt. Aj on sa vo veľkej miere zaoberá dobrom a zlom, aj

---

16 Nietzsche, Friedrich. *Twilight of the Idols*. Newburyport: Dover Publications 2019, aforizmus 45, s.63.

17 Stellino, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, Bern: Peter Lang 2015, s. 20.

18 Taktiež, s. 23.

19 Grécky "Poznaj sám seba" [cit. 11.5.2023]. Dostupné z: https://en.wiktionary.org/wiki/%CE%B3%CE%BD%E1%BF%B6%CE%B8%CE%B9_%CF%83%CE%B5%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CE%BD#Ancient_Greek.

20 preklad citátu z listu priateľovi čerpaný z: Stellino, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, s. 24.

v *Genealógii morálky* skúma pôvod morálnych hodnôt. Identifikuje kultúrne javy, spôsoby rozmýšľania a konania v súvislosti s tým, ako sme sa dostali k hodnotám, ktoré vnímame za morálne. Takéto bádanie je mimoriadne vhodné k spozorovaniu miest morálky, ktoré človeku namiesto prospechu z dlhodobého hľadiska nemusia prinášať len dobro, raj, či „nebeské kráľovstvo“, ako sa neraz od morálneho správania sľubuje. Nietzsche miestami ironickou, miestami lyrickou formou poukazuje na tieto slabé miesta najmä kresťanskej morálky vychádzajúcej zo židovského starého zákona, ktorá mala byť podľa jeho interpretácie histórie dôležitým míľnikom k prevahe resentmentu. Ukazuje, že morálka, ktorú západný svet prijal za svoju vlastne zapríčiňuje úpadok. Masovým a dogmatickým trvaním na dodržiavaní morálky vychádzajúcej z prevrátenia prvotných hodnôt o dobre a zle sa človek, ktorý je od prírody aktívnym a schopným len umenšuje a nemôže dosiahnuť svoj plný potenciál. Nietzsche prináša hypotézu, že kresťanská a stádovitá morálka akurát človeka spomaľuje na jeho ceste stať sa kreatívnym a silným. Podľa mojej interpretácie ako Nietzsche, tak aj Dostojevskij každý svojim špecifickým spôsobom identifikujú úskalia morálky a zaužívaných tradícií, ktoré človeka vedú do podzemia namiesto na svetlo sveta. Svetlo sveta interpretujem ako stav, kde človek nie je paralyzovaný strachom, kde subjektívne cíti, že môže vlastným konaním ovplyvniť to, ako sa jeho život bude vyvíjať ďalej a preto sa aj aktívne a nebojácne snaží prekonávať nastolené limity.

Cesta do podzemia

Pobývanie v podzemí definujem ako metaforu pre osamelú existenciu, plnú prílišného rozmýšľania nad vlastným neuspokojivým stavom bytia. V podzemí človek postupne stráca nádej na pocítanie trvácnejšej spokojnosti. Práve naopak, človek v podzemí viní zo svojho utrpenia všetko, vrátane sveta, ktorý sa vyvíja bez jeho pričinenia, aj ľudí žijúcich v ňom. Po dostatočnom čase v ňom strávenom dokonca pohrda východom von zo svojho tmavého podzemia.

Ako som spomenula v úvode, môžeme predpokladať, že cestu do podzemia v určitých bodoch ich životov podstúpili obaja, ako Dostojevskij, tak aj Nietzsche. Sám Dostojevskij si o podzemí a človeku v ňom do denníka zapísal: „Som hrdý, že som prvý predviedol skutočného predstaviteľa ruskej väčšiny a že som prvý odhalil jeho škaredú a tragickú stránku. Tragizmus spočíva v poznaní svojej škaredosti... Iba ja som zobrazil tragickosť podzemia, spočívajúcu v utrpení a sebaoprave, v spoznaní lepšieho a v nemožnosti dosiahnuť ho a hlavne v pevnom presvedčení týchto nešťastníkov, že všetci sú takí a teda nestojí za to polepšiť sa.... Príčinou podzemia je zavrnutie viery vo všeobecné pravidlá, “niet nič svätého““²¹

Dostojevskij síce nakoniec nezavrhol vieru vo všeobecné pravidlá a zostal verný jeho svätému, teda kresťanstvu, v jeho dielach je zjavné preskúmavanie aj opačnej strany, tej, kde skutočne „nič nie je sväté“. Tomáš Glanc v predslove k *Zápisom z podzemia* dokladá, že Dostojevského spoznanie podzemia je podľa Leva Šestova zo spisu *Zjavenie smrti*, analogické k Platónovmu spoznaniu jaskyne: „Objevil svůj nový zrak, jímž uzřel pouhé přízraky a stíny tam, kde ostatní viděli reálné jevy, a co pro jiné neexistovalo, stalo se mu pravou a jedinou skutečností.“²²

Obaja autori sa v duševnom podzemí na čas neocitli náhodou, ani dobrovoľne.²³ Dôvodov k zatrpknutiu by sme u nich vedeli narátať mnoho. Obaja boli veľmi chorľavými

---

21 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 79.

22 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia*, s. 3.

23 Lavrin, J. A Note on Nietzsche and Dostoevsky. *The Russian Review* 1969, s.160.

jedincami s komplikovanou rodinnou situáciou, ako som načrtla už v ich krátkych životopisoch. S motívom choroby a jej dôsledkov pracujú obaja, Nietzsche pri koncepcii resentimentu, Dostojevskij u svojho antihrdinu z podzemia. Obaja písali o najtemnejších zákutiach ľudskej duše, o hlbokjej introspekcii, z čoho logicky vyplýva, že ich museli najprv rozpoznať v samých sebe.

Obaja svojím spôsobom polemizovali nad ďalším smerovaním ľudského rodu a možnosťami podľahnutiu, či prekonaniu nebezpečia nihilizmu.²⁴ Pre oboch bola silnou témou problematika jestvovania boha, s ktorou sa v rôznych intenzitách zaoberali počas celého života.²⁵ Nietzsche sa s ňou zamestnáva najmä stratégiou neustáleho spochybňovania zaužívaných konvencii, vrátane cirkvi a kresťanskej morálky. Dostojevskij uvedomelou štúdiou a koniec koncov zmierením sa s kresťanstvom na osobnej rovine. Isté je, že pre oboch bola otázka viery zásadnou v profesijnom živote, tvorbe, ale aj vo vlastnom prežívaní.

Obaja sú literárnymi ikonami konca 19. storočia, určitým spôsobom otvárajú etické dilemy rezonujúce najmä neskôr v 20. storočí.²⁶ Predznamenávajú spoločenské a epistemologické zmeny, ako napríklad rozšírenie resentimentu, odcudzenie od spoločnosti, ktorá bola na vzostupe spolu s industrializáciou, urbanizáciou a politickým premenami, neskôr vedúcimi aj k 2 svetovým vojnám.²⁷ Človek tej doby je z jednej strany ťahaný k kresťanstvu z tradície svojich predkov, z druhej strany je smrť Boha spojená s glorifikáciou vedy. Vysvetľovanie dovtedy tajomných javov pomocou hypotéz a paradigiem, akoby chcelo byť opakom náboženstva. Z tretieho pojednania *Genealógie morálky* vyvodzujem, že podľa Nietzscheho je veda skôr alternatíva náboženstva, než opakom. To tým, že hľadanie odpovedí na to, čo je správne, spoliehanie sa na pravdu ako najvyššiu hodnotu len zmenilo svoj zovňajšok, nie vnútorný princíp.²⁸ Pozitivistí 19.storočia vkladajú všetky svoje nádeje zas a znovu do externého zdroja “vedomia“. Politické miešanie vtedy už tradičnej, kresťanskej morálky s evolučným prístupom, eugenikou nakoniec v Nemecku a kolaborujúcich územiach

---

24 Lavrin, J. A Note on Nietzsche and Dostoevsky. *The Russian Review*, s.168.

25 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 129.

26 Lavrin, J., A Note on Nietzsche and Dostoevsky. *The Russian Review*, s.160.

27 Taktiež, s.160.

28Nietzsche, F., *Genealogie morálky*, Praha: OIKOYMENH 2019, s. 136.

vrátane Slovenského štátu vyvrcholilo do krutej a tragickej výhry nenávisti a resentimentu v prenasledovaní nie len židov a iných minorít, ale aj ľudí inak silných, voľných, aktívnych a tvorivých, teda podľa nacistov, “degenerovaných“ umelcov.

Aj Dostojevskij v Rusku žil v čase krízy, kedy sa rúcal feudalizmus, zápasilo sa o nový režim, teoretický diskurz a celospoločenské reformy, ktoré mali nahradiť stáročné reálie. Aj on cítil, ako duchovnosť zamieňaná s triednym bojom, teóriami moci, agresivitou môže byť nebezpečenstvom pre psychiku jednotlivca, ako aj celú spoločnosť.²⁹

---

29   Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 236.

Poznaj sám seba

Nietzsche v jeho dielach neraz používa iróniu, aforizmy, metafory, poetické prvky. To necháva čitateľa neustále v strehu, nemôže sa spoliehať, že všetko, čo je v dielach vyslovene napísané, neskrýva za sebou úplne inú, niekedy aj kontradičnú myšlienku. Rovnako interpretujem aj *Zápisky z podzemia*. Akonáhle začína čitateľ neznámemu rozprávačovi veriť, zisťuje, že o pár strán si absolútne protirečí. Je ťažké odhadnúť, ktoré jeho reči myslí úprimne a ktoré sú výplodom pretvárinky a pokrytectva. Stretávame sa s textami, v ktoré sú na pomedzí toho, čo bežne nazývame pravdou. Výroky podávané ako pravdivé sa vzápätí môžu vyjaviť ako úplne falošné, a *vice versa*. Akoby práve nejednoznačnosť toho, čo je pravdivé, konečne *pravdivo* vystihovala spôsob, akým ľudská myseľ skutočne funguje. Nefunguje ako nemenný systém, ani ako počítačový algoritmus. Je nestála, premenlivá, zabúda a kalkuluje v závislosti na situácii, v akej sa ocitá.

Rovnako v podzemí sa antihrdina ponára do hĺbok vlastného vedomia, alebo aspoň si to miestami nahovára. Toto presvedčenie a následné zlyhávajúce v spoznanie seba samého, nám dáva nahliadnúť, prečo *Zápisky* v Nietzsche zanechali tak silný dojem, ako som citovala v predošlej časti. Grécke „poznaj sám seba“ sa v tomto prípade nevyplatilo, nie je pravidlom vedúcim k takzvanému dobrému životu. Potvrďuje Nietzscheho³⁰ skeptický pohľad voči možnosti pravdivo spoznávať seba samého, ako človeka s celistvou náturou, ktorú je schopný nie len spoznať, ale ešte by v tom prípade takéto spoznanie nevyhnutne malo viesť k lepšiemu životu. V prípade, že človek sa neustále mení a je v interakcii s okolitým dynamickým svetom, sa nedá nikdy predpokladať, že bude konať podľa jednotných zákonov skonštruovaných či už ním, inštinktami, alebo spoločnosťou, v ktorej žije. Aj Nietzsche o človeku všeobecne, v súvislosti so zlým svedomím a uvedomovaním si vlastnej existencie, hovorí ako o ochorení človeka *sebou samým, človekom*³¹. A rovnako človek z podzemia za svoju najväčšiu vadu viní prírodou danú schopnosť premýšľať a neustále spytovanie vlastného zlého svedomia.³²

---

30 Stellino, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, s. 39.

31 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 71.

32 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 13.

Ako som už spomenula, antihrdina na rôznych miestach zápisov prehovára k čitateľovi s rezolútnou istotou, že hovorené je pravdivý obraz jeho vlastného prežívania, na ďalších miestach však ten istý obraz obratom vyvracia. Táto disonancia na mňa pôsobí ako vhodný opis ľudskej mysle, nevyhnutne závislej na „skutočnom vnímaní“ okolitého sveta zmyslami. Na vnímanie reality nevlýva len rúcio, ale taktiež emocionálne nastavenie, prípadne fyziologický stav. Každý z nás už zažil dve situácie, ktoré mohli kľudne pôsobiť aj ako totožné, ale reagoval úplne odlišne. Preto skúsenosť nie len, že nie je opakovateľná, ale ani v spomienkach sa nám často nezdá rovnaká, mení sa v závislosti na tom, ako vnímame prítomnosť, aj keď sa minulé realita už zmeniť nedá.

Človek z podzemia má pocit, že vopred dané morálne hodnoty a aktívny život v spoločenstve nie sú odpoveďou na nikdy nekončiacu utrpenie vyplývajúce zo žitia vedomého života. Preto sa im snaží vyhýbať, degraduje konvencie, na ktorých si iní zakladajú. Prehodnocuje každú hodnotu, ktorú podozrieva z toho, že mu ju nanucuje spoločnosť. Takto odsudzuje spravodlivosť, lásku, vedecké poznanie, postupne skoro každú takzvanú cnosť. Snaží sa odvodiť si vlastný systém hodnôt, „spoznávaním samého seba“, no osamelým negovaním všetkého prichádza akurát k tomu, že je zlostný. Napriek jeho súženiu je presvedčený, že podvolením sa daným hodnotám by klamal sám sebe, stal by sa hlupákom, za akých pokladá všetkých ostatných.³³ Deštruoval systém hodnôt, ale stále dokola zisťuje, že postaviť sa mu nový nedarí. Keď človek žije svoj život v podzemí a aj pri občasnom výstupe von sa snaží o negáciu ustálených vzorcov chovania, stráca pôdu pod nohami, keďže vlastný vzorec nájsť nedokázal. Keďže je jeho prístup ku konaniu predovšetkým pasívny, nevie definovať, aký by ten vzorec, s ktorým by on sám bol spokojný, jeho pokusy o konanie zvyčajne aj sám hodnotí ako zlyhanie. Sám o sebe hovorí: „Nielenže som sa nezmohol na zlosť, ale ani na nič iné: nebol som zlý ani dobrý, podlý ani čestný, hrdina ani zbabelec. Teraz dožívam vo svojom kúte a utešujem sa zlostnou a malichernou útechou, že múdry človek sa ani nemôže niečím stať, stať sa môže niečím iba hlupák.“³⁴ Napriek jeho opakovaniu svojej nadradenej múdrosti nad každým, kto nie je ním, pôsobí antihrdina v konečnom dôsledku značne poľutovaniahodnejšie, než ktorýkoľvek iný charakter Zápisov. Myslím si, že Dostojevského antihrdina je pre čitateľa *Zápisov z podzemia* skôr výstrahou, než inšpiráciou.

---

33 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 24.

34 Taktiež, s. 10.

Jednota človeka

Ako v Dostojevského próze, tak aj v každodennom živote viem identifikovať aj sama, čomu sa Nietzsche na „poznaj sám seba“ tak priecil. Ved' naozaj každý z nás sa niekedy zachoval tak, že prvú výhovorku, ktorú bez okolov použil bolo: „neviem, čo to do mňa vošlo“, alebo, „nespoznávam sa“. Otázkou teda zostáva: Je grécke volanie po „γνωθι σαυτόν“³⁵ vôbec možné poslúchnuť? Som presvedčená, že pre antihrdinu *Zápiskov* nie, a aj sama sa prikláňam k tejto skepse. Avšak nemožnosť poznať príčiny jednotlivých vlastných konaní nie je dôvodom k negácii ľudstva a ľudského života ako takého. Nepredvídateľnosť sa môže stať inšpiráciou k vnímaniu nie len arbitrárnosti pravidiel morálky, ale aj nepredvídateľných, Nietzscheho pojmom, „Dionýzovských“ vášnivých, ale aj kreatívnych tendencií. V aforizme 225 diela *Mimo dobro a zlo* Nietzsche predkladá obraz človeka následovne: „Človek je jednotou tvořeného a tvůrce : v člověku je látka, zlomek, nadbytek, kal, výkal, nesmysl, chaos ; ale v člověku je rovněž tvůrce, formovatel, tvrdost kladiva, božství diváka a sedmý den : - rozumíte tomuto protikladu ?“.³⁶ Približuje tým paradox ľudského údely, že vždy bude podriadený svojej fyzickej stránke, svojej ľudskosti a pudom patriacim k nej. Vedomé Ja je nástrojom pre pudové, celistvé, telesné Ja, nie naopak, ako hlása či už Kantov kategorický imperatív, alebo kresťanské volanie po cudnosti a skromnosti.³⁷ V *Genealógii morálky* Nietzsche síce v určitom zmysle vykonáva „sebapoznanie“ ľudského druhu, ale v zmysle všeobecnejšom, než by malo byť skutočné spoznanie vlastného takzvaného ducha či duše. Koná tak identifikáciou falošnosti hodnôt, sebaklamu a seba-ospravedlňovania. Voči možnosti vedomého, individuálneho psychologického poznania sa vymedzuje a na človeka hľadá ako na prepojený celok.³⁸

Zároveň je človek schopný napriek tomu vykonať niečo nové, smerovať svoje konanie smerom, v ktorom podľa Nietzscheho dokáže prekonávať samého seba. A prekonávaním samého seba sa človek nevyhnutne stal niekým novým, ak platí Nietzscheho výrok: „Všetchny velké věci hubí sebe samy, zanikají aktem sebe zrušení: tak tomu chce zákon života, zákon nutného „sebepřekonávání“ obsažený v podstatě života.“³⁹ V 6. aforizme diela *Mimo dobro* 35 Grécky "Poznaj sám seba".

36 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo*, Praha: Aurora 1998, preklad Koubová, V., s.125.

37 Riccardi, M., *Self-Knowledge*, Oxford University Press EBooks 2021, s. 171.

38 Taktiež, s. 173.

39 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 143.

a zlo Nietzsche hovorí o pudoch, ktoré sú rovnako intenzívne pri poznávaní, či filozofovaní, ako pri každom inom správaní. Hodnotí vôľu k poznaniu ako nástroj pre naplnenie iných ľudských pudov, nie ako niečo, čo je morálne vyššie či nižšie, ale väčšmi do akého hierarchického poradia sú u daného individua zoradené jeho vlastné pudy,⁴⁰ nakoľko za ne cíti vinu či hanbu, ktorú predpisuje vo vzťahu k nim napríklad aj kresťanská morálka. Ak je teda otázka po sebaopoznaní jednou z ústredných otázok aj hlavného hrdinu Zápisiek, vnímam ju aj ako prekrytie iných jeho zadržovaných pudov a nenaplnených túžob. Je od základov zhnusený zo svojej ľudskosti, hanbí sa, odrieka si priateľstvá, uspokojenie aj útočných, pomstychtivých pudov, aj túžbu po šťastí. V diele opakuje, ako je každá snaha o začlenenie sa v spoločnosti a kladenie si cieľov na základe kultúrnych požiadaviek zbytočná, čo u neho pramení v konštantnú zlosť.⁴¹ Vzápätí sa však ľutuje, pretože tuší, že vedomie bezcieľnosti života a opakujúcich sa prehier vo vykonávaní čo i len aktov pomsty mu pôsobí len nespokojnosť.⁴² Sám sa priznáva, že závidí takzvaným bezprostredným ľuďom a činovníkom, ktorí konajú tak, aby si uspokojili pudy a nestrácajú sa v potrebe o sebaopoznaní. On sa o poznanie seba samého snaží, preto aj píše zápisky o sebe, aj keď možnosť dosiahnutia sebaopoznania aj sám neraz zavrhol, neustálym protirečením a vyvracaním vlastných slov.⁴³

---

40 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo*, s. 13.

41 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 10.

42 Taktiež, s. 11.

43 Taktiež, s. 37.

Resentiment

Je potrebné poukázať na špecifickosť významu slova resentment z etymologického hľadiska, pretože v slovenčine sa môže chápať rôzne. Napriek tomu, že toto slovo vychádza z francúzskeho *ressentiment*⁴⁴, vo francúzštine a v angličtine (resentment) nedosahuje tak silného citového zafarbenia ako v *Genealogii morálky*, kde zahŕňa emócie neustáleho obviňovania, pomsty, pohrdania silnejšími.⁴⁵ Nietzsche dokonca resentment nazýva „najnebezpečnejšou trhavinou, ktorá môže byť nastražená na stádo“ (ľudí).⁴⁶ Vyjadruje tým jeho nesmiernu silu, a z jeho použitia slova stádo vyvodzujem, že je ako zbraňou masového ničenia, všadeprítomnou a keď sa rozšíri, šíri sa vo veľkom. Resentiment, rovnako ako trhavina, môže byť metaforicky nastražený asketickým kňazom kážucim resentment v prestrojení lásky a spolupatričnosti,⁴⁷ je skoro nemožné sa mu vyhnúť. Človek sa môže snažiť koľko chce, resentment je nevypočítateľný.

Pre moju interpretáciu resentmentu som použila poznatky z knihy od B.Leitera, ako aj vlastné čítanie *Genealogie morálky*. Leiter upozorňuje, že "nemecké slovo [ressentiment]... treba odlišovať od francúzskeho slova, ktoré sa píše a vyslovuje rovnako a ktoré je zároveň jeho zdrojom, ale líšia sa vo význame. 'to resent' v angličtine a 'ressentir' vo francúzštine naznačujú priamočiarejšiu mrzutosť, menej zášti než nemecké slovo."⁴⁸ Z toho vyplýva, že v nemeckom jazyku slovo resentment v sebe drží hlbší negatívny náboj, je používané výnimočne na špecifický, hlboko negatívny, až paralyzujúci typ chovania človeka, nie len každodenný obyčajný hnev. Resentiment je obrátením citu voči sebe samému, opovrhnutím pritakávaním sebe samému a namiesto toho hovorením životu „nie“.⁴⁹ V tejto práci preto

---

44   *ressentiment*. (n.d.). In *Oxford Reference* [cit. 30.3.2023]. Dostupné z:
<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100416129;jsessionid=2BE40CD10753B043404941CF507C0A09>.

45 Nietzsche, F., *Genealogie morálky*, s. 27.

46 Taktiež, s. 113.

47 Taktiež, s. 125.

48   Leiter, B., *Nietzsche on Morality* (2nd ed.). Nex York: Routledge 2015, s.162.

49 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 27

zdôrazňujem citové zafarbenie z nemeckého slova, snažiac sa priblížiť k spôsobu, akým ho používal Nietzsche v jeho rodnom jazyku.

Samotný obsah význam princípu resentmentu ponímam v definícii, ktorú som vymedzila z interpretácie Nietzscheho diela. Hlavnými charakteristikami človeka resentmentu v binárnej opozícii k „vznešenému“/činorodému, sú podľa môjho čítania *Genealógie morálky*:

pomsta / schopnosť odpúšťať

porovnávanie sa so silnejšími / porovnávanie sa so seberovnými

obviňovanie / prijatie zodpovednosti

Chudáčikovstvo – **sebaľútosť** / trúchlenie nad nešťastím

pasivita / konanie

re-aktivita / aktivita

zbabelosť / statočnosť

pocit morálnej nadradenosti / uvedomenie si svojej chybovosti, skromnosť

lenivosť , **pohodlnosť** / akčnosť

bezmocnosť / moc

fixácia na minulosť / schopnosť prijať minulosť, žiť prítomnosť, plánovať budúcnosť-pretvárať zážitky z minulosti k svojmu prospechu

glorifikácia utrpenia / vyhýbanie sa mu

Podobne ako René Girard, som sa k definícii resentmentu riadila vymedzením slova, ktoré medzi jeho zdroje zaraďuje závisť, žiarlivosť a porovnávanie, avšak nie len prosté prežívanie týchto emócií.⁵⁰ Porovnávanie sa s druhými, súťaživosť, je podľa Girarda ako doménou resentmentu, tak aj panskej morálky.⁵¹ Rozdielom je, že človek panskej morálky si pocit víťazstva aj sám zažíva. Podmienkou resentmentu je pocit bezmocnosti voči

---

50 Girard, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha : Dauphin, 1968, s. 23

51 Girard, René. “*Superman in the Underground: Strategies of Madness-Nietzsche, Wagner, and Dostoevsky.*” *MLN* 91, no. 6 (1976): 1161–85. <https://doi.org/10.2307/2907130>. ,s. 1172. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2907130>.

dosiahnutiu želaného. Bezmocnosť stojí medzi človekom resentmentu a objektom jeho túžby. Je reakciou na zlyhanie, ale také, ktoré bolo zapríčinené jednotlivcom samotným. Také, ktorému sa potenciálne s vynaložením námahy dalo predísť a sám to tuší.

Odolávanie resentmentu

Resentiment sa môže zdanlivo prejavíť aj ako krátkodobá reakcia na ublíženie či zlyhanie. Ak je však zapríčinený vyvrcholením princípu resentmentu, vo forme neopodstatnenej pomsty a nenávisťi, a ak postihnutý individuál skutočne nemal možnosť konať inak (zo zdravotných alebo situačných dôvodov), ako v prípade napr. preživších holokaustu či teroristických činov, nepovažujem ho za totožný koncentrovanému resentmentu, na ktorý sa zameriavam v tejto práci, aj keby vykazoval atribúty resentmentu vypísané v texte. V podobných tragických prípadoch som presvedčená, že určitá dávka resentmentu môže byť oprávnená, pretože traumatizujúce, ponížujúce zážitky vedome spôsobené inými môžu človeka na čas paralyzovať a tým do viesť aj k pocitom krivdy, obviňovania, k pasivite. Človek v podobnej situácii má však dve možnosti, v resentmentnom rozpoložení zotrvať, alebo postupným aktívnym konaním, vysporiadaním sa s krivdou, ktorú musel vytrpieť, sa z okov resentmentu vymaniť. Chcela som tým naznačiť, ako podotýkam už v úvode, že resentment je v určitej miere univerzálnym princípom a nemám za cieľ ho morálne hodnotiť a škatuľkovať ako zlo.

Takže príležitostná prehra a zlyhanie môžu človeka priviesť k akcii, v zmysle revolty nad pocitmi menejcennosti. Akciou si môže potvrdiť, že je schopný dosiahnutia víťazstva, aj keď pravdepodobne inou cestou, než akú zvolil v prípade zlyhania. Druhou možnosťou je podľahnutie resentmentu.

Pomsta

V prípade resentmentného nastavenia človek namiesto aktivity volí reaktivitu. Akcia človeka resentmentu je od základu reakciou⁵². Znamená to, že najprv musí odsúdiť, sprotiviť si druhého a až v reakcii na neho konštituuje seba. Od sebavedomého, „vznešeného“, aktívneho, tvorivého človeka sa líši tým, že tvorivý človek pomstu nekoná, nedrží ju v hlave. Kludne na ňu zabúda, okrem prípadov, kedy sa pomstí akčne, okamžitým, smelým, neuváženým súbojom. Schopnosť odpúšťať a preukazovať zľutovanie je u akčného človeka rozdielne od vnímania týchto istých schopností v ponímaní kresťanskej morálky. Tvorivý človek nepotrebuje lipnúť na pomste, má dosť svojich záujmov a rozptýlení, nedáva mu zmysel svoj

---

52 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 27.

čas a námahu venovať činu, ktorý ak mu neuškodil na príliš osobnej rovine, ho už v prítomnosti nemusí trápiť. Kreatívny človek žije v prítomnosti a koná na základe pudov. Ak vyhodnotí, že pomsta mu za námahu nestojí, dokáže zabudnúť, necíti pocity krivdy, lebo už si našiel nové túžby, ktoré sú hodnejšie napĺňania. Tento človek nie je súcitný, pretože mu to niekto iný káže a nie je ani krutý, lebo je to od neho očakávané. Je súcitný či krutý vtedy, keď je mu to milé. Ak v tej chvíli pocíti náhly pud vykonať pomstu, vykoná ju, ale ak nie, nijak sa tým ďalej nezaobrá. V druhom pojednaní *Genealógie morálky* to Nietzsche vyjadruje nasledovne: „není nemožné si predstaviť také vedomí moci, pri němž by si spoločnosť doprála nejvznešenější možný luxus – nechat svého škůdce nepotrestaného. Co je mi vlastně po mých příživnících. Jen ať si žijí a prospívají, na to jsem ještě silná dost.“...Spravedlnost, která začínala devizou „vše lze splatit, vše musí být splaceno“, končí tím, že si zakrývá oči a toho kdo splatit nemůže, nechá běžet – to znamená: končí jako každá dobrá věc na Zemi tím, že sebe samu popře. Toto sebezopření spravedlnosti: dobře víme, jaké krásné jméno si dává-milost; a zůstává, privilegiem nejmocnějších“⁵³

Od Gillesa Deleuza čerpám poznatok, že resentment nemôže byť poháňaný len silou reakcie, ale dokonca až rozkladom akcie⁵⁴. Akciu doslova nedovoľuje, princíp resentimentu pri nutkaní človeka konať aktívne túto akciu rozkladá na drobné a snaží sa nájsť dôvod pre jeho neaktivitu. Podobne ako človek z podzemia, človek plný resentimentu každý čin zlostne rozpitváva, tkvie na svojom ublížení, len aby našiel výhovorku pre zotrvanie v podzemí.

A tam resentment nekončí. Tým, že tento človek si neustále pripomína svoje utrpenie, spriada imaginárnu pomstu, tak utrpenie prežíva neustále, znovu a odznova. U človeka resentimentu vyhráva pretrvávajúca slabosť, vyhráva otrok, ktorý zostáva otrokom napriek jeho víťazstvu.⁵⁵ Takže „vzbura otrokov“ ani ich víťazstvo ich resentimentu nezbavuje, len ho rozširuje ďalej, aj na ľudí aktívnych, tvorivých.

Vzbura otrokov

"Vzbura otrokov" je podľa prvého pojednania *Genealógie morálky* koreňom morálky vychádzajúcej zo židovsko-kresťanskej tradície a zotráva v určitej intenzite aktuálnou aj

---

53 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 60.

54 Deleuze, G. *Nietzsche a filosofie*, preklad Č. Pelikán & J. Fulka, Praha: Herrmann & Synové 2016, s.194

55 Taktiež, s.203

dnes. Je poháňaná pocitmi viny a zlého svedomia, nenávisti k pozemskému životu a všetkých jeho zjavných nespravodlivostiach, preto skrz odriekanie, menejcennosť, slabosť prezlečenú za cnosť, podnecuje nádej v neskoršie vykúpenie v podobe nebeského kráľovstva.⁵⁶

Ľudia resentimentu sú vo svojej podstate opakom ľudí vznešených, aktívnych a vzťahujúcich sa k sebe. Toto rozdelenie Nietzsche genealogicky sleduje až do antického grécka. Slabých a bezmocných obetí resentimentu je väčšia časť populácie, je ich dosť na to, aby sa spojili a vzbúrili morálke založenej na sile a moci. Porazení ľudia, obeť resentimentu sú dostatočne tvoriví, aby obrátili vtedajšiu hierarchiu založenú na schopnosti uzurpovať si moc bez výčitiek. Po novom za vidinou spravodlivosti po smrti kážu dobro skrz altruizmus, skromnosť a neškodnosť.⁵⁷ Kresťanská, alebo otrocká morálka ďalej kultivuje resentiment a zároveň je ním sama poháňaná. Podobne antihrdina Zápiskov rozdeľuje ľudí na takzvané čínorodých, a „myši“, ľudí príliš vedomých, ku ktorým sa radí aj on sám.

Na pomedzí resentimentu

Sám Nietzsche sa usiloval o nehádzanie konceptov, ideí, ľudí do čiernobielych kategórií, takže mi aj z jeho opisu spoločnosti resentimentu vyplýva, že je možný aj neurčitý stred, na pomedzí, kedy je z časti podmanený resentimentu, ale sám ho nesrší. Preto nie každý, kto je participantom otrockej morálky musí byť nevyhnutne človekom konajúcim čisto v súlade so všetkými vyššie vypísanými znakmi resentimentu. Domnievam sa, že existujú scenáre, kedy človek jednoducho nemá silu, tak bez zášti dokáže „niesť svoj údel“, čo z neho robí síce pasívneho, ale nie obviňujúceho, zlostného, ľutujúceho sa človeka. Takýmto prístupom je príznačná napríklad staroba ľudí, ktorí celý život boli činnými, dokázali konať, keď bolo treba a aj keď už nežijú aktívny život, stále sú schopní tešiť sa z každého dňa, aj z úspechov druhých.

Človek resentimentu totiž hovorí razantné „nie“ všetkému a každému, čo/kto nie je ním samým. Tým vytvára hodnoty prameniace z popierania, z opozície voči druhému-reaktivity, rodiace sa na základe túžby po pomste, často imaginárnej. Imaginárnou v tom zmysle, že aj sám vie, že ju nikdy neučiní. Duševnú rovinu, na ktorej pomsta zväčša zostáva,

---

⁵⁶ Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 35.

⁵⁷ Girard, René. *“Superman in the Underground: Strategies of Madness-Nietzsche, Wagner, and Dostoevsky.”*,s. 1170.

rozlišujem ako jednu z primárnych väzieb princípu resentimentu ku kresťanstvu. Kresťanská morálka, ktorú Nietzsche hodnotí ako výplod „vzbury otrokov“, je formou imaginárnej pomsty. Táto pomsta nie je inštinktívna, okamžitá a ľahko prekonateľná. Práve naopak. Je pomalá a páľčivo postupná, ale o to prenikavejšia až do špiku kostí. Vychádza z obrátenia hodnôt, ktoré predsa len sú „imaginárne“, až kým sa nepremenia v činy, čo je vždy reakciou človeka, nie ich objektívnou danosťou. Nie sú vopred dané, vytvárajú si ich ľudia v závislosti na kultúre a prostredí. Paradoxne sa resentment napriek paralyzujúcej povahe na úrovni jednotlivca, dokázal plodne rozšíriť a šíri sa ďalej. Čím je viac ľudí nie len krajne nenávisťných a pomstychtivých, ale aj tých v „strede“, preberajúcich resentment ako normu, tým väčšiu moc získava resentment na spoločenskej úrovni. Túto normalizáciu a rozšírenie resentimentu vidíme na nevídanom doterajšom úspechu kresťanskej morálky.

Človek riadiaci sa kresťanskou morálkou si svoju túžbu po pomste, slabosť, pre ktorú ju nedokáže inštinktívne vykonať hneď, ako naopak človek vznešený, obráti. Obráti tak, že aj keď ju ešte stále túži vykonať, neutíšiteľne jej venuje svoj čas a duševné sily, neurobí to. A kvôli jeho pasivite sa podľa hodnôt tejto morálky môže považovať za morálne dobrého. Z interpretácie Nietzscheho a jeho kritiky je však jasné, že takýto človek aj tak ublížil sebe. Vykúpenie v podobe posmrtného prísľubu raja mu v tom okamžiku nedokáže vynahradiť momentálne utrpenie. Nekonal v závislosti na svojej sile, umenšil sa, a preto vlastná bolesť zapríčinená odmietnutím okamžitej akcie sa prehĺbi v podobe resentimentu. Neublížil svojmu blížnemu, ale nie z dôvodu vznešenej láskavosti, ale vlastnej slabosti. Čím hlbšie individuálny človek resentimentu upadá do duševných múk, tým prispôbivejším sa resentment stáva a získava na sile. Antihrdina v zápiskoch hovorí o konkrétnom prípade toho, ako resentmentné nastavenie vie postupne prejsť až v rozkoš, stáva sa návykovým. Opisuje bolesť zubov, ako rastie sebaľútosť postupom času až k rozkoši zo znepríjemňovania života ako sebe, tak aj iným. Opisuje, ako človek s bolesťou zubov stoná od bolesti, no kým prvý deň ho trápi čistá bolesť, na tretí už zlomyselne dáva najavo svoje utrpenie ostatným, sám vie, že zavýjanie je zbytočné, že situáciu len zhoršuje. Dokonca sa hanbí, dobre si uvedomuje vlastnú vinu, no nevie si pomôcť, hanba, stud, vina, zlomyselnosť už časom prerastajú v rozkoš.⁵⁸ Závidí tým, ktorých zuby nebolia, preto prevráti vlastnú vinu a hanbu na nenávisť k nim. Príbeh bolesti zubov ukazuje nie len tvorivosť a schopnosť rastu a vývinu resentimentu, ale aj ľudskú schopnosť stať sa na resentimente závislým.

---

58 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 18.

Závisť a vina

Nietzsche človeka resentimentu opisuje aj ako večne obviňujúceho tvora. Obvineniu z jeho útrap sa nevyhne nikto a nič. Vina je ďalšou paralelou s kresťanskou morálkou aplikovanou na spoločnosť. Tak ako poznáme z kresťanských omší, „moja vina, moja vina, moja preveľká vina“, človek resentimentu má rovnaké krédo internalizované nie len na seba samého. Nevyníma z tejto viny jedinú živú či zosnulú dušu. Nietzsche duševné nastavenie trpiacich na resentiment vyjadruje nasledovne:

„ Pokud jde o záminky k bolestním afektům, je aktivita a vynalézavost trpících vskutku strašná; libují si ve své podezíravosti, v hloubání nad špatnostmi a zdánlivým příkořím, prohrabují se ve vnitřnostech své minulosti a přítomnosti hledající temné a pochybné historie, nichž by se mohli ukájet mučivými dohady a opájet vlastním jedem zloby, - rozdírají ty nejstarší rány, krvácejí z dávno už vyhojených jizev, dělají padoucha z přítele, ženy, dítěte, z čehokoli, co mají nablízku. „Trpím, tedy někdo musí být vinen““⁵⁹

Resentiment môže vyvierat' z internalizovaných túžob po získaní viac, než človek má. Táto túžba môže pramenit' zo spomínanej závisťi tým, u ktorých človek toto „viac“ predpokladá. Okrem toho je porovnávanie sa a závisť zdrojom túžby dostať sa na vrchol hierarchie. Či už kvôli požiadavkám spoločnosti, kvôli zabezpečeniu rodiny či získaniu cností vyžadovaných cirkvou. No vrchol je vrcholom práve preto, že na ňom môžu byť len tí najschopnejší. Resentiment môže byť reakciou na uvedomenie si, že vrchol je kvôli vlastnej slabosti nedosiahnuteľný. V človeku resentimentu nedochádza k úplnej rezignácii na tento cieľ. Prešpekulovane nachádza nárok naň, ale aj nespravodlivé dôvody, prečo mu jeho cieľ nebol dopriaty. Následne prichádza obviňovanie všetkého iného, len nie vlastnú slabosť, bezmocnosť. Vytýčenie cieľov v živote a ich asertívne naplňovanie pre človeka resentimentu nie je alternatívou. Tvorba pre seba, poháňaná internou motiváciou, neprichádza do úvahy a človek resentimentu dá prednosť nenávisti k skupinám ľudí v hierarchii nad ním, ale aj pod ním. Neustálym neúspechom, zlyhaním a bezmocnosťou sa v ňom hromadí frustrácia. Aj ďalší slabí mu pripomínajú jeho vlastnú neschopnosť, preto nie je schopný ozajstného priateľstva. Resentiment preto nie je jedinou reakciou na zlyhanie. Aby mu človek prepadol, musí byť fatalistom,⁶⁰ bez viery v možnosť revolty proti svojmu ťažkému osudu. V prípade antihrdinu zo *Zápisok z podzemia*, uvedomenie, že pre vlastnú bezmocnosť a slabosť nedokáže nájsť ani len kúsok rešpektu k sebe samému, prechádza k nedôvere a neúcte ku celej

---

59 Nietzsche, F., *Genealogie morálky*, s. 114.

svojej bytosti. Vzdáva sa akéhokoľvek úsilia polepšiť si, kladeniu cieľov v živote sa vysmieva.⁶¹ Ku konkrétnejším príkladom, ako sa táto neúcta u antihrdinu prejavuje sa vrátim v ďalšej časti.

Preto nie každý akt pomsty, sebaľútosti, či obviňovania je nevyhnutne prejavom resentimentu. Podľa mojej interpretácie pre chovanie, ktoré by sme mohli nazvať resentimentným, je potrebná kombinácia viacerých vyššie uvedených charakteristík. Za najdôležitejšiu považujem pasívny postoj k životu, závisť a potom obviňovanie iných ľudí a celý svet za to, že život sa neuberá takým smerom, akým by si človek resentimentu predstavoval. Nevidí únik z utrpenia v konaní, z časti sa v „chudáčikovskej“ pozícii vyžíva. Aj muž z podzemia sa dopúšťa obrátenia morálnych hodnôt, podobne ako sa toho ľudia resentimentu dopúšťajú z ich opisu v *Genealógii morálky*. Každý „činník“ sa stáva terčom jeho nenávisti⁶², a to nie len každý iný činník, ale v princípe všetci, vrátane seba samého.

Rovnako ako ďalej opisovaný človek z podzemia, ľud resentimentu sa svojmu pasívnemu utrpeniu a obviňovaniu plnohodnotne oddáva. Namiesto rozhodnutia sa k vzopnutiu svojich síl k odstráneniu prekážky stojacej v ceste radostnému životu, ľudia resentimentu si v ich zlobe nad nespravodlivosťou a utrpením až zvláštne masochisticky užívajú.

---

60 Fatalizmus= (preklad MS) presvedčenie, že ľudia nemôžu zmeniť spôsob, akým sa udalosti odohrajú, a že udalostiam, najmä tým zlým, sa nedá vyhnúť. Fatalism, [cit. 30.3.2023], dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fatalism>.

61 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 35.

62 Taktiež, s. 14.

Človek z podzemia

Ako som niekoľko krát naznačila, človek z podzemia podľa mňa vystihuje niekoho, kto perfektne zapadá do Nietzscheho definície človeka resentimentu. Pociťuje odpor ku všetkým ľuďom, vrátane seba, zatrpkol na možnosť realizácie sa v spoločnosti. Aj on sám seba nazýva *antihrdinom* vlastných zápiskov⁶³, svojej nezávideniahodnej situácie si je teda vedomý.

Stručná charakteristika človeka z podzemia je v základoch nesmierne podobná človeku resentimentu opísanému v predošlej stati. Jeho charakteristika zahŕňa nedôverčivosť, obviňovanie celého sveta za svoje utrpenie, hanbu za svoj neutešený stav, porovnávanie sa s druhými, pocit menejcennosti, ale zároveň presvedčanie samého seba o svojej nadradenosti, izoláciu od akýchkoľvek ľudí, s ktorými má možnosť nadviazať vzťah. Nedôveruje nie len nikomu inému, ale ani sebe samému a aktívne sa zapája do života len striedmo, jeho primárnou akciou je skôr reakcia.

Chytrnosť podzemného človeka

Angažovaných a spontánných ľudí považuje človek z podzemia za hlúpejších, než je on sám. To je ďalšia podobnosť s Nietzscheho človekom resentimentu. Ako Nietzsche píše: „resentiment sa stáva tvorivým“, takýto človek je mimoriadne tvorivý v nachádzaní cestičiek, ako v nastavení resentimentu zotrvať. Antihrdinova „múdrosť a prefíkanosť ho podľa jeho zmýšľania nenávratne oddeľuje od „krištáľového palácu“ šťastia a spokojnosti. Dokonca obviňuje svoju inteligenciu z toho, že z jej prílišného množstva mu *príroda* znemožňuje byť šťastným, za žiadnych okolností nepriznáva vinu sebe ako individuu, vždy sa cíti ukrivdeným.⁶⁴ V jeho vnútornom monológovi vyjadruje pohrdanie hodnotami, ako je aktívne jednanie, nadväzujúca činná kariéra, cíti sa múdrejším, než sú iní, myslí si, že vidí a vie len on, ako veľmi je každá snaha o niečo vopred zbytočná. Sám v slabých chvíľach priznáva svoju slabosť a bezmocnosť, uvedomuje si, že koniec koncov klame a pokoruje sa hlavne on sám. Oklamáva seba samého konštrukciou umelej „spokojnosti“ vo svojom tichom, skrytom, osamelom podzemí. Antihrdina z podzemia indikuje presne túto črtu aj vo svojich zápiskoch: „Veď priamy, zákonitý, bezprostredný plod vedomia je zotrvačnosť, totiž vedomá nečinnosť.“

---

63 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 118.

64 Taktiež, s. 13-14.

O tom som sa už zmienil. Opakujem, horlivo opakujem: všetci bezprostrední ľudia a činovníci sú aktívni preto, lebo sú tupí a obmedzení.“⁶⁵

Pritakáva svojej pasivite a radikálne sa vymedzuje proti tým druhým, proti „činovníkom“, ktorí pritakávajú sebe, netrápia sa veľmi druhými. Radšej hľadá vedomé odôvodnenie svojej komfortnej zóny, podzemia, kde na neho nečíha nebezpečie prehry v súboji či už fyzickom, alebo intelektuálnom. V ňom pociťuje svoje útrapy, je si ich vedomý, ale vzdať sa zloby, ktorá v ňom vríe, je pre neho nemysliteľné, nahovára si, že aj opačný postoj k životu je to isté utrpenie, len prezlečené v naivite a hlúposti. Sám seba nazýva človekom, ktorý sa namiesto človeka pokladá skôr za myš.⁶⁶ V tomto úseku Paolo Stellino nachádza jeden z dôkazov potvrdzujúci Nietzscheove čerpanie inšpirácie zo *Zápiskov z podzemia* pre širšiu definíciu resentimentu. V prvom pojednaní *Genealógie morálky* hovorí o fyziologicky slabých ľuďoch ako o "*pivničných krysiach plných pomsty a nenávisťi*". Pri odkazovaní na ľudí resentimentu používa aj nemecký výraz „*Kellertiere*“⁶⁷, čo je podľa Stellina jasnou referenciou na Dostojevského novelu.⁶⁸ Pre Nietzscheho sú ľudia resentimentu pre neho ľudia, ktorí by prežili za každých okolností, asimilovali sa presne, ako antihrdina vyjadril v *Zápiskoch z podzemia*, ako myši schopné prežiť za každých okolností. Je to jednou z možných stratégií prežiť krízové časy, otázkou zostáva, kde môžeme identifikovať hranicu toho, čo je ešte ľudské konanie a čo také, ktoré je skôr inštinktívnym konaním podobným tomu zvieraciemu. Antihrdina toto vymedzenie nenachádza, prijíma svoj osud podzemného tvora bez väčšieho boja a snahy ukázať ľudsky jedinečnú schopnosť prekročiť pasívne prijatie útrap daných životom.

Podzemie tu podľa mňa funguje ako metafora upadnutia do morálky resentimentu. Morálky, ktorá dáva za pravdu tým, ktorí sú síce nahnevaní na celý svet, ale nevysporiadajú sa s tým pomocou konania a tvorby, ale ďalším ospravedlňovaním si seba a vlastnej nečinnosti, obviňovaním okolností, iných ľudí, celého zvyšného sveta.

---

65 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia*, *Zlý žart*, s. 20.

66 Taktiež, s. 15.

67 Nem.: Die Keller – pivnica ., die Tiere – zvieratá., pivničné zvieratá / teda podzemné krysy
Dostupné na: https://www.duden.de/rechtschreibung/Keller_Raum &
<https://www.duden.de/suchen/sprachwissen/Tier>.

68 Stellino, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, s. 48.

Nietzsche v *Genealógii morálky* akoby priamo opisoval človeka z podzemia, keď hovorí: „... člověk resentimentu není ani upřímný, ani naivní, ani sám k sobě čestný a rovný. Jeho duše šilhá; jeho duch miluje temná zákoutí, postranní cestičky a zadní vrátka, ve všem, co je skryté, rozpoznává svůj svět, svou jistotu, svou posilu; dobře se vyzná v mlčení, nezapomínání, vyčkávání, v prozatímním sebe umenšování, sebe pokořování.“⁶⁹ Tento úsek mimoriadne presne ukazuje podobnosť medzi typickým človekom resentimentu a hlavným hrdinom novely *Zápisky z podzemia*. Značná časť novely je tvorená myšlienkovým prúdom týkajúcim sa vyčkávania. Nezabúda na žiadnu krivdu, ktorá mu kedy bola spôsobená, vyčkáva na ten správny čas a podmienky, ktoré mu dovoľia vykonať pomstu. Aj pomstu nakoniec vykonáva ticho, bez väčšej odozvy. Pomsta, ktorú spriada v hlave, o ktorej sníva a básni nakoniec nikdy nezodpovedá pomste, na ktorú sa odváži. V novele sa vyskytne zopár prípadov, kedy sa odváži aspoň nahlas verbalizovať svoj hnev na svet, sú, keď reaguje na ľudí, ktorých považuje za ešte nižšie v spoločenskej hierarchii, než je on sám. Tými sú v jeho prípade prostitútky Líza, sluha a nájomca. Voči Líze dostane amok hnevu, najprv jej objasňuje jej naivitu, neskôr sa ju snaží presvedčiť o jej bezvýhodiskovej situácii, čím sa snaží povýšiť sa nad ňu, uráža jej citovosť, na ktorú sa následne snaží Lízu prilákať k sebe. V časti tejto práce sa k ich stretnutiu vrátim, pretože ho vnímam za dôležitý kontrast medzi človekom resentimentu a niekým, kto sa z resentimentu ešte dokáže vymaniť. Stretáva sa s bývalými spolužiakmi, ktorí sú presne takí, akých ľudí dovtedy odsudzuje. V sociálnej hierarchii sú vyššie než on, závidí im, tak vyjadruje svoj odpor, ale spôsobom, ktorý si aj sám uvedomuje, že ním dosahuje len ďalšieho poníženia ako v ich očiach, tak aj svojich. Znovu keď koná, koná v reakcii na iných, znovu je v rozkoši z vlastnej hanby a menejcennosti. Jeho činy sú v tomto zmysle odrazom jeho vlastných slov: „...lepší je nerobiť nič! Lepšia je vedomá zotrvačnosť! Preto nech žije podzemie! Aj keď som povedal, že normálnemu človeku závidím, až sa mi žľč búri, ale v podmienkach, v akých ho vidím, nechcem byť (hoci mu predsa len neprestanem závidieť...).“⁷⁰

Bezpečie podzemného života

Nietzsche na viacerých miestach *Genealógie* používa metaforu podzemia v súvislosti s jeho úvahou o človeku, ktorý sa vzdal bojovať za seba, ktorého sa nemožno báť, ale aj každodennou skúsenosťou obyčajného človeka, ktorý je schopný prežiť v podzemí všetku

---

69 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 29.

70 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia*, *Zlý žart*, s. 37.

bolesť, aby sa čas od času, parafrázujem, ocitol na svetle a prežil svoju zlatú hodinku víťazstva v svojej prirodzenosti, pripravený na ďalšie výzvy.⁷¹ Zato človek resentimentu žije bezpečne, bez prílišných rizík. Bojí sa ďalších prehier, preto obracia svoje nastavenie a keďže v seba neverí, neváži, vzdal sa sebavedomého riskovania, tak radšej už vopred boj vzdáva a sústreďuje sa na rozkoš, ktorú vidí v obviňovaní druhých za vlastné útrapy. Ak je ľudský život neustálym bojom s podzemím, s pokušením vzdať sa a podľahnúť podzemi, ako som ho opísala vyššie, tak jedna z ciest je uznanie druhými, tým potvrdenie vlastnej hodnoty či pocit, že vie víťaziť, že vie byť nebezpečným pre druhých a preto si môže dovoliť nasledovať svoje pudy, svoje očakávanie čerpať zo života viac, než len prežitie. To viac môže byť reprezentované uznaním, mocou či naplnením potrieb. V skratke, človek tvorivý je nebezpečný tým, že je si vedomý a koná na svoju schopnosť ovládať seba, svet okolo seba, ale aj ľudí v ňom. Oproti nemu človek resentimentu je primárne tým, kto je ovládaný, neudáva smer, len reaguje na smer daný.

Jeho úvahám o nebezpečnosti človeka, namáhavým, opakujúcim sa pokusom o východ na svetlo a opätovný návrat do podzemia rozumiem ako prekonávanie výziev, k čomu patrí napríklad aj kritické skúmanie zaužívaných ciest k dosiahnutiu cieľov a kreativita. Pokiaľ v tomto prekonávaní vytrváva, dokonca dokáže životu so všetkými jeho občasnými nepríjemnosťami odpustiť. Eventuálne je schopný vďaka aj za podzemné dobrodružstvá, je človekom nebezpečným, teda schopným, aktívne v pohybe smerom k dosahovaniu a tvorbe ďalších cieľov.

Ak je človek plne presiaknutý resentimentom, nevidí dôvod k snahe, je tento boj skoro u konca, zostáva v podzemí. Tam je jeho jedinou spoločnosťou núdza, odriekanie, choroba a osamelosť. Nie je už nebezpečným, upadá do nihilizmu.⁷² Keď nedokáže nasledovať vôľu aspoň k snahe o moc nad sebou, či životnými okolnosťami, radšej volí ničotu. Takáto vôľa k ničote je výsledkom asketického ideálu, ktorý Nietzsche definuje ako ideál prameniáci z inštinktu zachovať degenerujúci život, ktorý týmto spôsobom zvädza boj o svoje prežitie.⁷³ Okrem toho si človek resentimentu svoju pozíciu slabého, chorého a ukrivdeného osudom postupne skryto užíva, snahu o polepšenie si vníma za bezvýznamnú. Pojem nihilizmus Nietzsche prepája práve s takýmto človekom, ktorý sám sebou pohŕda a ťažko v ňom hľadať

---

⁷¹ Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 33.

⁷² Taktiež, s. 33.

⁷³ Taktiež, s. 107.

dravosť a chuť žiť, ktorú by sa dalo uznávať. Nietzsche polemizuje, že čo je nihilizmus, ak nie práve vyhliadky na slabé ľudstvo, bez chuti prekonať seba samé, a konštatuje: „Jsme znaveni člověkem...“⁷⁴

Ako už som spomínala, Dostojevskij podáva príklad takéhoto užívania si utrpenia. Je to typ vyžívania sa v bolesti ako keď človek stonaním a revom pri bolesti zubu skutočne nie je hlasným kvôli bolesti samotnej. Robí to pre ľútosť, na oštaru iným, ako prezentáciu svojho ťažkého údely a odmieta liečenia, ktoré by mu zobrali možnosť ukázať svoju bezmocnosť. Aj človek resentimentu sa vzdáva možnosti uľahčiť si existenciu, aktívne riešenie by mu vzalo možnosť kúpať sa v svojom resentimente. Z môjho pohľadu je to, ako by sa taký človek stal na resentimente chorobne závislým. Rovnako ako závislí na drogách či na sebapoškodzovaní, človek resentimentu v hĺbke duše vie, že je „chorým“ a to, ako koná mu neslúži k dobru, no závislosť je väčšinou predsa len silnejšia.

Nietzsche o človeku, v súvislosti so zlým svedomím, schopnosťou rozmýšľať, asketickým ideálom a voľou po ničote hovorí, ako o *ochorení člověka sebou samým, člověkom*⁷⁵. Podobne aj človek z podzemia za svoju najväčšiu vadu viní prírodou danú schopnosť premýšľať, jeho vedomie, neustále sprevádzané výčitkami svedomia.⁷⁶ Prichádza s ďalším obviňovaním, tento krát samotnej prirodzenosti.⁷⁷ Avšak paradoxom je, že práve schopnosti premýšľať by sa nikdy nevzdal, na základe nej sa snaží povýšiť nad druhých.

Človek z podzemia si zakladá na svojej individualite, je asociálnym, vedome sa vyhýba priateľstvám.⁷⁸ Práve jeho skoro absolútna izolácia je podľa môjho čítania znakom vyvrcholenia resentimentu. To je jednou z mála vecí, ktorou sa podľa môjho čítania úplne nezhoduje s Nietzscheho opisom človeka kresťanskej morálky. Je izolovaný ešte hlbšie, než obyčajný kresťan čakajúci na spásu. Človek resentimentu je tvorom milujúcim prítmie a skryté cestičky, nikomu skutočne neverí. Zároveň ho s druhými drží v spoločnosti jemu

---

74 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 34.

75 Taktiež, s. 71.

76 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 13.

77 Taktiež, s. 14.

78 Taktiež, s. 41.

podobných asketický kňaz, ktorý sám podlieha resentimentu.⁷⁹ Snaží sa resentiment udržiavať v miere, ktorá zaisti jeho prežitie, mení jeho smer skrz seba obvinenie a takzvanú lásku k blížnemu.⁸⁰ Ale nelieči resentiment do hĺbky, aby sa z človeka resentimentu predsa len nestal skutočný človek vznešený, schopný skutočne ľudí ľúbiť, konať aktívne, obratom odpúšťať... Kázaním kresťanskej morálky podporuje tendenciu združovať sa s ostatnými ľuďmi v podzemí, zachováva degenerujúci život, tvorí stáda ľudí, potvrdzujúcich si navzájom, aký nespravodlivý život je.⁸¹ Človek z podzemia na rozdiel od ľudí pod dozorom asketického kňaza, o svojom utrpení zväčša mlčí. Jediná, komu sa v amoku zverí je Líza. Z ich interakcie je jasné, že antihrdina z podzemia už podľahol resentimentu príliš hlboko. Lízu obratom obviní za všetko zlé, čo žije.⁸² Okrem konverzácie s Lízou sa v celom diele nevyskytuje antihrdinov úprimný dialóg s nikým. Vždy sa, síce zväčša neúspešne, snaží aspoň o zdanie pohľadania. Je si dokonca sám vedomý potreby po spoločnosti, ale resentiment zakorenený hlboko v ňom akoby nedovolil nadviazať reálne priateľstvo.

Antihrdina v princípe žije veľmi bezpečne. Čím sa vyznačuje jeho vnútorný konflikt je, že síce v sebe dusí všetku tú nenávisť a túžbu po pomste, v jeho konaní sa to neodráža. Nevydáva sa riskantným krokom, aby očistil svoje meno a identitu pred druhými, nerobí nič, čo by mu potenciálne mohlo priniesť chvíľkové nebezpečenstvo s vidinou neskoršieho víťazstva nad inými, či nad sebou samým. Neprekračuje utrpenia v ktorých sa nachádza akciou a konaním, jediné, čomu sa venuje je ich analýza a nabaľovanie ďalších a ďalších výhovoriek, prečo sa utrpeniu nevzoprel.

---

79 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 112.

80 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia*, *Zlý žart*, s. 114.

81 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia*, *Zlý žart*, s. 121.

82 Taktiež, s. 110.

Vôľa k moci

„Wille zur Macht“ je kľúčovou problematikou ľudskej psychiky ako u Nietzscheho, tak má svoje miesto aj u Dostojevského⁸³. Obaja svojím spôsobom rozdeľujú ľudí na činných a nečinných, je tomu tak ústami človeka z podzemia, aj v rámci vymedzenia resentimentu. K tejto práci je celý koncept Vôli k moci príliš rozsiahly, preto sa sústredím len na vybranú čas súvisiacu s témou resentimentu a podzemia, teda pasivitu, ktorá v nich prevláda.

Nemecké slovo „Macht“ pravdepodobne pramení zo staronemeckého *maht*, čo je "násilie, schopnosť, fyzická sila" až k gótskemu *maghan* "schopnosť, spôsobilosť, zdatnosť", odvodenému od indo-germánskeho koreňa *magh- "môcť, byť schopný, pomáhať".⁸⁴ V tejto práci sa nebudem venovať vôli k moci do detailov, preto vyberám si aspekt činnosti a sily, ktoré považujem za najdôležitejšie. K tomu predkladám interpretáciu z prednášky o aplikácii Nietzscheho filozofie na moderné umenie absolvovanej na Humboldtovej univerzite, ktorej som sa zúčastnila v zimnom semestri 2022. Profesor dejín umenia a filozofie, Jack Cesar Kielty-Booth vyslovil domnienku, že Nietzscheho adorácia umenia a tvorivého človeka naznačuje, že aj Nietzsche považoval slovo „Macht“ významovo príbuzné slovu „machen“, ktoré je aj v priamom preklade „robiť, tvoriť, vytvárať“. Na takomto ukotvení slova moc, ktoré neznamená len dominanciu, ale aj aktivitu a kreativitu, staviam ďalší opis človeka z podzemia, v ktorom vôľa síce nepochybné je, ale ak vôbec koná, zostáva to v ledva povšimnuteľnej rovine. Znovu, ak koná, zväčša reaguje, sám netvorí a priamo netvaruje skoro žiadnu zo situácií, v ktorej ho čitateľ môže sprevádzať. Ešte aj návšteva verejného domu, v ktorom stretáva Lízu, je reakciou na bezmocnosť voči bývalým spolužiakov, čo je zase

---

83 „Zo spoločenského hľadiska veľmi významným objavom je Dostojevského poznanie, že z psychologických faktorov správania človeka najmohutnejším a spoločensky najefektívnejším je túžba po moci. Tak k dvom všeobecne uznávaným hlavným inštinktom- k pudu sebazáchovy a zachovaniu rodu pripojil tretí, ktorý by som nazval pudom sebarealizácie....Dostojevskij prvý dokázal, že vládcom je túžba po moci, ktorá je najčastejšou formou pudu sebarealizácie.“ Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 234.

84 Paulick, C. P., die Macht, *Socialnet*: 2018, [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://www.socialnet.de/lexikon/Macht>.

reakciou na pohrdanie, ktoré pocítil na nevyžiadanú návštevu bývalého spolužiaka Simonova. V *Genealogii morálky* sa Nietzsche k tvorivým silám a k reaktivite u ľudí resentimentu vyjadruje nasledovne:

“Tím (prispôsobovaním, reaktivitou) je však zásadným spôsobom nepochopena podstata života, jeho vôle k moci; tím je prehlédnuta principiálná prednosť, ktorou majú spontánni, útoční, presahujúci, nově vykládajúci, nově soudící, tvořivé síly, po jejichž působení teprve následuje „přizpůsobení“, tím je v organismu samém popřena vůdčí role nejvyšších funkcionářů, v nichž životní vůle vystupuje aktivně a tvořivě.“⁸⁵

Životná vôľa k moci v sebe teda zahŕňa aj reakciu, prispôsobovanie. Na rozdiel od resentimentu, kde je reaktivita primárne tvoriaca problém, na ktorý človek reaguje, človek aktívny koná v zásade spontánne a od toho si odvodzuje jeho ďalšie činy.

Aj Dostojevskij k pudu sebazáchovy a zachovania rodu pripojil tretí, pud sebarealizácie a toho prejavom býva vôľa k moci.⁸⁶ Vôľa k moci môže byť podľa neho patologickou jeho nedostatku, takže neschopnosti presadzovať svoje ciele a záujmy. Vôľa k moci podľa Dostojevského je zhubnou ale aj v prípade prebytku pudu sebarealizácie, teda vôli ovládať všetkých, nad ľudské schopnosti.⁸⁷ To podľa Kopaničáka vedie k tzv. „titanizmu“⁸⁸ plného veľkých ideí, vášní.⁸⁹ Či už v zajatí pocitov menejcennosti alebo nadradenosti, človek na oboch koncoch spektra túžby po moci sa búri proti spoločnosti. Spájajú ich nerealistické očakávania, nenávisť, myslenie v štýle „ja som sám a oni sú všetci.“⁹⁰ Antihrdina *Zápisok z podzemia* by čiastočne spadal pod oba extrémny. Túžba po moci ho privádza k nadradeniu seba na inými ľuďmi, ale aj k sebe poškodzovaniu, k izolácii, k uvedomovaniu si svojej neschopnosti, tá je z časti príčinou prehĺbenia resentimentu. Ako sa vyjadrím v záverečnej časti tejto práce, aj človek resentimentu sa dokáže pri špecifických

---

85 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 65

86 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 234.

87 Taktiež, s. 235.

88 Titanism. (n.d.). In *Merriam Webster*. Dostupné z: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/titanism>.

89 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 237.

90 Dostojevskij, F. M., *Zápisok z podzemia, Zlý žart*, s. 43.

podmienkach preklopiť do aktívneho pólu, stať sa nebezpečným, nie však tvorivo a životaschopne, ale patologicky, v extrémne až vo forme terorizmu.

Z knihy od Reného Girarda čerpám poznatok, že podľa Maxa Schellera je súčasťou resentimentu okrem závidy a žiarlivosti aj konkurenčné súperenie. Definuje závidy ako „pocit bezmocnosti, ktorá se staví do cesty snahám, vyvíjeným k získaní statku jen z toho důvodu, že patří druhým“, ale aj „Pouhá rozmrzelost nad tím, že nevládním vytoužené statky, které má druhý, však sama osobě nestačí, aby se závidy zrodila, neboť i tato rozmrzelost mě může stejně dobře přimět k získaní vytouženého statku nebo něčemu obdobnému... Závidy se rodí výhradně tehdy, jestliže úsilí vyplývající na prostředky k získaní věci ztroskotá a vzbudí pocit bezmoci.“⁹¹

Antihrdina Zápiskov sa odmieta zúčastňovať života „normálnych ľudí“, pritakávať hodnotám, podľa ktorých hovoria, že svoj život vedú.⁹² Predstavy o pokroku, nádeji v racionálne fungujúcu civilizáciu⁹³ neprijíma a snaží sa sám seba presvedčiť, že nakoniec ten život zmysel nemá. Vedome odmieta akékoľvek authority, napriek tomu jeho odpor k nim⁹⁴ v skutočnom živote podvedome uznáva, snaží sa im vyrovnáť, ak aj len dlhodobým spriadaním imaginárnej pomsty. Pre ukojenie svojej potreby po pomste voči poručíkovi, ktorý ho ponížil na ulici tým, že sa mu nevyhol, sa hlavný hrdina zadlží kúpou obnoseného kabáta, ktorý nespĺňa jeho praktické potreby a ani naň nemá finančné prostriedky. Napodobňuje zovňajšok „normálneho človeka“, čisto kvôli potrebe uznania pomsty poručikom, ktorú plánuje vykonať. Jeho žalostná finančná situácia mu nezabráni v jeho kúpe, pretože podľa jeho logiky to, aby vyzeral, že je na rovnakej sociálnej a finančnej hierarchickej úrovni, ako poručík, je kľúčom k tomu, aby si ho poručík čo i len všimol. Jeho plánom je vrátiť mu úder z rovnocennej pozície a tým zradza seba samého, snaží sa povrchno vyzeráť, že patrí k ľuďom, ktorých inak súdi z prítmnia svojho podzemia.

---

91 Girard, R. *Lež romantismu a pravda románu*, s. 23.

92 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 37.

93 Taktiež, s. 24.

94 Odpor a nenávisť k druhému môže byť podľa Girarda naopak zvrátenou náklonnosťou/láskou, túžbou po splynutí s druhým, najmä kvôli nepriznanému odporu k sebe samému, Girard, R., *Lež romantismu a pravda románu*, s. 66-67.

Resentiment sa v tomto príbehu ukazuje v niekoľkých rovinách. Človek z podzemia potrebuje „druhého“, aby sa mal voči komu vzťahovať, aby mal koho nenávidieť, aby mal koho obviňovať z vlastného nešťastia. Okrem toho si je vedomý jeho podradenosti, pretože v úryvku: „Napísal som mu krásny, milý list s prosbou, aby sa mi ospravedlnil; pre prípad, že odmietne, dosť rozhodne som narážal na súboj. List bol napísaný tak, že keby dôstojník aspoň trochu chápal „krásne a vznešené“, určite by bol príbehom ku mne, aby mi padol okolo krku a navrhol svoje priateľstvo. A ako by to bolo dobre! Žili by sme tak, ale tak! On by ma chránil svojou majestátnosťou; ja by som ho zušľachtľoval svojou úrovňou, no a... myšlienkami a ešte všeličo by mohlo byť!“⁹⁵, sa dozvedáme, že vykonaním pomsty by vlastne chcel, aby ho protivník uznal. Aby uznal jeho existenciu a nie len to, aby sa stali rovnocennými, aby sa stali priateľmi. Minie všetky svoje peniaze na kabát, ale vedomie rovnocennosti mu už z princípu toho, ako funguje resentment, chýba. Prezlečenie kabáta nestačí. Príhoda sa končí tým, že list nepošle, ani k spomínanému súboju sa neodhodlá, vždy vedel, že by toho nebol schopný. Aj keď sa konečne odhodlá do poručíka naraziť, neuhnúť sa mu, čo je maximom jeho pomsty, poručík si ho ani nevšimne. Je pre neho vzduchom, ani mu nestojí za pohľad, či zlé slovo. To je ďalším zo znakov ľudí čínorodých, ktorých človek resentimentu na jednej strane nenávidí, na druhej im závidí. Nepotrebujú si prehnane všimnúť druhých, vzťahujú sa k sebe samým, k istote o vlastnej vznešenosti. Dokážu odpúšťať, lebo odpúšťanie v sebe nesie aj pocit veľkosti, nadradenosti, ľútosti k druhému, inej formy opovrhnutia, nestátia za pozornosť. Len človek z podzemia v sebe drží zášť a hnev, kľudne aj roky. Rovnaký odpor k tým, ktorí sú šťastnejší a úspešnejší ako on, ukazuje antihrdina na interakcii s bývalými spolužiakmi, oslavujúcimi čerstvo povýšeného, úspešného Zverkova.

Nenávisť, resentment a všetky jeho zložky sú u v epizóde už tak neznesiteľné, že u antihrdinu „prepuknú“ na povrch, nie je schopný sa ovládať. Dáva ich najavo gestami aj slovami, nie len vnútorným dialógom.⁹⁶ Zo správania skupiny bývalých spolužiakov implicitne cíti disrešpekt, nie neoprávnene, pretože sú si vedomí jeho vlastného odporu k nim. On toto pohrdanie, či už zo strany ich, ale najmä sebou samým, cíti už pred stretnutím. Pripravuje sa naň dopredu, snaží sa vytvoriť si v hlave plán, ako ich oklamať, ako ich zdegradovať skôr, než oni zdegrádujú jeho. Keď ho zastihnú nepripraveného, tým, že mu ževraj zabudnú oznámiť, že sa stretnutie posúva, jeho túžba po pomste a zároveň bezmocnosť, stúpajú. Pri ich

---

95 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 50.

96 Girard, R. *Lež romantizmu a pravda románu*, s. 53.

príchode už nebol schopný improvizovať, ako vraví Girard⁹⁷, dával resentment najavo nie len mentálne, ale celým svojím telom a prejavom. Chcel sa hádať, ale nebrali ho ani len tak vážne, aby sa hádali naspäť. Tak ďalej len ponížujúco pochodoval z miesta na miesto, zatiaľ čo oni sa, nevšímajúc si jeho bezmocný odpor, zabávali. Nakoniec prosí o ich odpustenie, dokonca aj o priateľstvo, no jeho prosba zostáva tým, čo si nechcel priznať, túžbou po kúsku víťazstva, aspoň skrz druhého, v ktorého uznanie dúfal.⁹⁸

Hlavný hrdina zápisiek sa snaží nezúčastňovať sa na všeobecne prijímaných hodnotách morálky. V určitom zmysle sa ju snaží prevrátiť, alebo skôr vytvoriť si vlastnú, no tak isto ako so sebaopoznaním, dovádza samého seba len ku konštantnej frustrácii, pretože jeho hlavným motorom je pohrdanie. Pohŕda morálkou, prírodou, všetkými ľuďmi, nevynímajúc seba. Pohŕda ešte aj svojim pohrdaním a počas celej novely sa cyklí v sebaklame a priznávaní si svojej slabosti.

---

97 Taktiež, s. 53.

98 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 75.

Líza

Ak predpokladám definíciu resentmentu, ktorú som bližšie opísala v predchádzajúcej časti, myslím, že je vhodné aspoň posnažiť sa o opis príkladu, ako by teoreticky bolo možné resentment prekonať. Za vhodný príklad považujem ďalšiu postavu zo Zápiskov z podzemia. Tou je prostitútka Líza.

Z diela sa nedozvedáme o jej živote tak veľa, ako o hlavnom antihrdinovi. Zároveň z opisu jej situácie vieme, že žije podzemí plnom osamelosti, beznádeje a pocitov menejcennosti, rovnako ako on. Živí sa prostitúciou, žije v ilúzii toho, že keby chcela, jednoducho odíde, alebo že sa zázračne zjaví mladý muž, ktorý ju z jej ťažkého osudu vyslobodí. Je zadlžená, podriadená majiteľke nevestinca, bez zjavnej možnosti sa z podzemia spoločnosti akokoľvek vymaniť.

Z úryvkov z dialógu medzi ňou a antihrdinom sa dá identifikovať aj jej značné prepadnutie do resentmentu. Stotožňovala sa s jeho neutešenou existenciou, bola si vedomá svojej rovnakej, svojej hrdosti, ktorá jej nedovolí konať inak, než plahočiť sa v podzemí. Zo svojej situácie viní najmä krutý svet a svoju rodinu od ktorej utiekla, žije zo sebaľútosti, alebo aj z ľútosti, ktorú jej preukazujú druhí.

A práve ľútosti sa jej na návšteve antihrdinu nedostalo. Naopak, empatia s jeho k životu v nej prebudila ľútosť. Nezafixovala sa na jeho opovržlivé slová, vycítila v nich jeho bezmocnosť a mrzutú existenciu. Rýchle odpustenie, zabudnutie krivdy, podľa Nietzscheho, je jedným zo schopností ľudí vznešených.⁹⁹ Reprezentuje odpor k resentmentu, k neschopnosti a bezmocnosti, vyzýva k činom, k jednaniu. V tej chvíli sa aj Líza rozhodla konať, odísť z nepotrebného boja proti slabšiemu. O jeho nízkosti a bezmocnosti sa presvedčila jeho aktom dať jej jeho posledné peniaze za čas strávený s ním. Chcel tým vyjadriť, že aj jej city, odpustenie, mal v moci, čoho sú peniaze prostriedkom. Nevyužil šancu na zmenu trajektórie jeho života, ktorú mu svojím príchodom ponúkla. Ukázal, že všetko boli len prázdne slová, že aj keď je osamelý a to, po čom túži najviac je uznanie, možno priateľstvo, no keď je mu ponúknuté, ani vtedy nie je schopný po ňom siahnuť. V tom momente, keď jej chcel dať najavo svoju nadradenosť, aj keď obaja vedeli, že je len predstieranou, plnou resentmentu, objavila svoju schopnosť postaviť sa svojmu poníženiu.

---

⁹⁹ Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 33.

Odišla bez ďalšej potreby pomstiť sa mu, len tie peniaze mu nechala na znak víťazstva. Tento zvrät interpretujem ako prekročenie seba samej, odmietnutie zotrávania v podzemí, krok smerom preč od resentimentu. Odpustila mu, nenechala sa ním ďalej trápiť, prestala ho obviňovať, rozhodla sa potlačiť chuť na pomstu, jednoducho sa zdvihla a nikdy nevrátila. Tým zároveň vykonala aj pomstu, ale rýchlu a spontánnu, tak ako Nietzscheho ľudia vznešení.

Môžem sa len domnievať, kam smerovali jej kroky ďalej. Zo slov antihrdinu vieme, že už ju nikdy nevidel, môžeme dúfať, že ďalej konala tak, aby sa tak hlboko v metaforickom podzemí už nikdy neocitla. V jej prvotnom opise možno badať známky opisu Nietzscheho resentimentu. Lipla na predstave neskoršieho raja vyobrazeného v liste od potenciálneho nápadníka, ktorý jej v ňom vyznal city, ale nerobila nič pre to, aby sa oná predstava naplnila. Len snívala o odchode z verejného domu, o splatení dlhov, o tom, že všetko sa vyrieši samé bez jej *aktívneho* pričinenia. Po uvedomení si svojho beznádejného stavu však nezačala viniť iných, nesústredila všetku svoju energiu na nenávisť k druhým, na ospravedlnenie tohto stavu skrz pomstu. Jednoznačne nad antihrdinom zvíťazila a nie len to, prekročila aj vlastné pudy, pretože aj ak už niečo k antihrdinovi cítila, dokázala odísť a to bolo jej víťazstvom. Tým sa taktiež priblížila k prekonaniu resentimentu, ako hovorí Nietzsche v diele *Ranní červánky*: „Aký je najsilnejší liek? - Víťazstvo.“¹⁰⁰ V týchto znakoch jej transformácie vidím kľúč k zavrnutiu resentimentu.

Líza našla v ťažkých obdobiach v podzemí ponaučenie a využila vedomie o nich k tomu, aby sa im vyhla ďalej. Prekročila pomyselnú dichotómiu hodnotenia na dobré a zlé, využila všetky skúsenosti na zotrvanie v aktívnom živote a spoločnosti bez jej kategorického odmietania. Jej konanie je v priamom kontraste s človekom z podzemia, ktorý takýto krok nevykonal. Na rozdiel od človeka resentimentu, cestu von z časti našla aj v schopnosti odpúšťať. A to nie len iným, ale najmä sebe. Vrátim sa k citácii, ktorú som použila už pri Nietzscheho definícii rozdelenia ľudí na vznešených a ľudí resentimentu: „Co je mi vlastně po mých příživnících. Jen ať si žijí a prospívají, na to jsem ještě silná dost.“...Spravedlnost, která začínala devizou „vše lze splatit, vše musí být splaceno“, končí tím, že si zakrývá oči a toho, kdo splatit nemůže, nechá běžet – to znamená: končí jako každá dobrá věc na Zemi tím, že sebe samu popře. Toto sebezopření spravedlnosti: dobře víme, jaké krásné jméno si dává –

---

100 Nietzsche, F., Die Morgenröte, aforismus 571, dostupné z:

<http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/M>.

milost; a zůstává, privilegiem nejmocnějších“¹⁰¹ Len mocný člověk teda dokáže skutočne odpustiť, skutočne ľúbiť svojho bližneho.

Odpustením Líza minimálne v tomto poňatí, sa tak stala človekom vznešeným, plným moci nad sebou samou, človekom silným. Nekonal na možné pocity pomsty, ktoré by v človeku resentimentu nevyhnutne nastali ako reakcia na antihrdinove skutky.

Reflexia a budovanie vlastnej osobnosti podľa mňa spočíva aj v rozpoznaní vlastných, prípadne aj podzemných tendencií. Nedá sa aktívne pracovať s potláčanými stránkami, s ľživým subjektom. Identifikáciou vlastnej túžby po pomste, po utrpení, askéze sa človek zbavuje nevedomosti. Človek však nemôže očakávať absolútne poznanie a už vôbec nie len príjemné a „dobré“ vlastnosti. Počiatočným krokom k východu z podzemia je teda poctivosť, úprimnosť dôvera voči všetkým svojim schopnostiam a vlastnostiam, bez ich rozlišovania na dobré, či kategoricky zlé. Príklad antihrdinu ukazuje, že zdanlivá úprimnosť k sebe samému ho síce vo vlastných očiach urobila chytřejším voči podľa neho, naivným činovníkom, ale naďalej v podzemí zostával. Nietzsche sa rozdielu medzi ľuďmi vznešenými a ľuďmi resentimentu venuje v podobnom duchu. K vznešenosti radí úprimnosť, dôveru, možnú naivitu, ktoré ale všetky súvisia s aktívnemu jednaniu vedúcemu ku šťastiu vznešených.¹⁰² Naopak, pre ľuď podliehajúcich resentimentu, šťastie nezahŕňa aktivitu, hľadajú nie poctivosť a úprimnosť, ale radšej klúd, pokoj a istoty.¹⁰³

Napriek zdanlivej prítomnosti podzemia všade okolo, nemyslím si, že spoločnosť, vtedajšia či dnešná, je spoločnosťou žijúcou v univerzálnom metaforickom podzemí. Napokon aj v *Genealógii morálky*¹⁰⁴ Nietzsche priznáva, resentimentu občas podliehajú aj vznešení. Očividne je v ľuďoch, rovnako ako v Líze, schopnosť sa z resentimentu prinajmenšom situačne vymaniť. Jedna z možných životných dráh k podobnému konaniu sa javí určitý odstup, schopnosť pretrhnúť silné väzby s minulosťou - zabudnutie. V jednaní Lízy by v jej situácii niekto mohol vidieť nádej, iný naivitu, pretože svoje podzemie nepoznala do hĺbky, neidentifikovala sa ako jeho súčasť. Antihrdina sa jej naivite a dôvere v jeho slová nakoniec ťaž vysmial, no práve týmito vlastnosťami sa úniku z podzemia priblížila ona, nie

---

101 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 60.

102 Taktiež, s. 29.

103 Taktiež, s. 60.

104 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 29.

on. Podľa môjho čítania je takéto nastavenie výrazom sily: neviazať sa na situáciu, či ľudí natoľko, aby sa „stali neoddeliteľnou súčasťou“ jej identity je teda hovorením „nie“ čierno-bielemu pohľadu na svet, fatalizmu bez revolty a „áno“ ambivalencii života. Táto schopnosť by inak mohla byť nazvaná aj schopnosťou transformácie, adaptácie, prijatím života so s každým jeho ziskom či stratou. Ak vidíme toto jej konkrétne konanie ako pozitívne, teda že je skutočne prekonaním resentimentu, je na mieste si pripomenúť aj Nietzscheho postoj k filozofii sebapoznania podľa Sokrata. Ako som sa k téme už zmienila, bol k tomuto konceptu značne kritický. Napriek tomu si myslím, že na antickom „poznaj sám seba“, niečo je, ale takéto poznanie nepríde samé od seba, človek k nemu nepríde pasívne, poznať sám seba je možné len skrz skutky a ich reflexiu spolu s ďalšími účastníkmi spoločnosti. Aj v Lízinom prípade vidíme, že poznať samu seba bez činov overujúcich takéto poznanie nestačilo. Človek sa o to môže snažiť koľko chce, ale to ho môže priviesť do podzemia, rovnako ako ilúzia sebapoznania v ňom udržiavala antihrdinu. Dôležitejšie k prekonaniu resentimentu je v tomto prípade nie neustále skúmanie vlastnej situácie, špáranie sa v krivdách a problémoch, ale skôr ich opustenie v prospech potvrdenia súčasnosti a budúcnosti, ktorú si tým konaním človek vytvára.

Paolo Stellino na príklade Lízy podáva hypotézu, že jej správanie bolo prejavom *lásky* k antihrdinovi a preto mu dokázala aj odpustiť jeho krutosť¹⁰⁵. Z môjho čítania Zápiskov by som jej postoj k nemu nenazvala len láskou, aj keď aj ako Nietzsche píše, aj skutočná láska je vyjadrením moci vznešených¹⁰⁶. Alternatívne by som ju nazvala silou prameniaca z túžby po láske. Myslím si, že jej sympatie k nemu spočívali v nádeji o východ z podzemia, na základe živého manipulatívneho dojmu, ktorý nadobudla z ich predošlého stretnutia. Ukazuje len svoju vôľu vymaniť sa z jej situácie a keď vidí, že spôsob, akým myslela, že to dosiahne, teda s jeho pomocou, je márný, nevzdala sa tejto túžby uniknúť. Akoby si uvedomila, že nikto iný to za ňu spraviť nemôže a rozhodla sa konať sama pre seba, nie z lásky k druhému. Pocítila resentiment, ale voči nemu, a konala rýchlo, bez spriadania hlbšej pomsty. A tak môžeme vidieť, že resentiment sužoval aj ju, ale zároveň je dôkazom jej finálneho „vznešeného“ konania. Ak to aj bol akt lásky, tak lásky k sebe, k životu, k budúcnosti- v Nietzscheho slovníku- povedanie životu „áno“, so všetkým dobrým aj „zlým“. Rozumiem v rámci tohto „áno“ aj vďačnosť. Byť vďačný, za to, čo človek má znamená, excesívne sa neporovnávať

---

105 Stellino, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism*, s. 52.

106 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 30.

s tým, čo má niekto iný, otvára možnosť uvedomiť si, že závisť paralyzuje, vyvoláva strach z menejcennosti. Nietzsche v *Mimo dobro a zlo* taktiež obdivuje vznešenú vďačnosť starých Grékov, ktorá sa postupne otupila skrz strach z Bohov, a tým rozkvitol ako resentment, tak neskôr kresťanstvo.¹⁰⁷ Len bez mysle sužovanej neustálym prívalom resentimentu sa dá sústrediť na pokusy o ďalšie ciele, prinajlepšom víťazstvá... Človek z podzemia nebol vďačný za nič, určite nie za svoju existenciu a tým si odoprel akúkoľvek možnosť skutočnej radosti.

Ďalším znakom odpútania sa od podzemia je uznanie druhého človeka ako niekoho, kto je rovnocenný, bez pohrdania. Dostojevskij naznačuje aj takúto možnú stratégiu na priblíženie sa spoznaniu svojej ambivalencie. Tou je priateľstvo. Ak existujú ľudia, pri ktorých človek môže skutočne zložiť maximum masiek, ktoré za normálnych okolností nosí na tvári, tak je to v obklopení priateľov. V jednaní s druhými, prijímaní reakcii naň a následnej reflexii sa podľa môjho názoru skrýva ďalší smer k tvorivému životu. V *Zápisoch* viem túto ľudskú potrebu združovať sa s ďalšími tvorivými ľuďmi identifikovať v epizóde podzemného človeka s jeho bývalým spolužiakom Zverkovom. Na skupine bývalých priateľov bolo jasné, že na antihrdinu nebrali ohľad, predsa len, dával okato najavo, že nimi pohŕda, že nemieni uznať ich priznanie si potreby druhých vo svojom živote a nonšalanciu, s akou vzájomne interagovali. On sa priateľstvám vyhýbal tak dlho, že vidieť seba skrz oči druhého už akoby stratil. Niet sa čo čudovať, že stretnutie so skupinkou spolužiakov po rokoch pre neho skončilo fiaskom. Videl len seba a vlastnú malosť, vlastné poníženie a vinil, aj z toho, najmä ich.

Predpokladám, že metaforické podzemie, kde je pretváarka a pokrytectvo štandardom, je nevyhnutnou súčasťou všeobecnej skúsenosti fungovania v ľudskom spoločenstve. Súvisí s hanbou a pocitmi viny, obetovaním uspokojenia túžob, pudov, aj v kresťanskej morálke považovaných za vyslovene zlé a sebecké. Vyhýbanie sa konfrontácii s vlastnou slabosťou, spontánnosťou a vôľou po moci, bolo určitým pohodlným ospravedlnením nečinnosti ľudí podliehajúcich resentimentu v histórii, a takéto správanie nevymizlo do dnes. Za týmto tvrdením nestojím sama a myslím si, že aj Nietzsche by bol s týmto tvrdením súhlasil. Vznešených ľudí považuje za takých práve preto, že sa od „zlého svedomia“ dokázali dištancovať. A to aj napriek tomu, že zlé svedomie je podľa neho výsledkom starých zvieracích pudov obrátených do vnútra, teda výsledkom „zvnútornenia človeka“, výsledkom vedomia, teda takzvanej „duše“.¹⁰⁸ Z *Genealógie morálky* je možné vyčítať jeho hodnotenie

---

107 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo*, s.53-54.

princípu resentimentu ako niečoho, čo je hlboko prerastené do ľudských kultúr, spôsobu myslenia, hodnotenia dobra a zla skrz morálku. Nietzsche priznáva toto prepojenie: „Existuje panská a otrocká morálka., hned k tomu však dodávám, že se ve všech vyšších a smíšenějších kulturách vyskytují i pokusy o zprostředkování mezi oběma morálkami, ještě častěji pak jejich propletení a vzájemná neporozumění, ba občas jejich tvrdá sousedství – dokonce v témže člověku, uvnitř jedné duše.“¹⁰⁹

Aj preto tvrdím, že vedomá konfrontácia s vlastným resentimentom je skoro nemožná. Skutočné jadro resentimentu, ktorý v človeku vrie, môže vyplávať na povrch až po správne položených, úprimných a neobviňujúcich otázkach. Na tie ale človek musí byť ochotný odpovedať poctivo, čo zahŕňa upustenie od hanby a pokrytectva. Nietzscheho filozofia nám môže priblížiť aj, bežnému človeku odchovanom aj na resentimente, kontra intuitívnu stratégiu zmierovania sa s utrpením – hovorenie životu „áno“, so všetkým, čo k nemu patrí. Háčik je v tom, že donútenie k konfrontácii vlastných „podzemných tendencií“ a zmierenie s nimi, nemusí prísť hneď, v životoch prerastených resentimentom dokonca ani nikdy. Zášť, zmätok, pomsta môže bublať pod povrchom až do smrti. Bohužiaľ na riešenie ľudských problémov neexistuje vzorec ako na matematické rovnice. Podobne, aj hlavný protagonista *Zápisok z podzemia* nebol otvorený iným perspektívam, než vlastnej, tak mal len malú šancu vymaniť sa zo svojej sklúčenosti. Len reagoval na skutočnosti, ktoré sa mu diali, prispôboval sa okolnostiam, bol reaktívnym. Na rozdiel od Lízy, ktorá sa odhodlala odísť z verejného domu za ideou lepšieho života, ktorá aj po konfrontácii s reálnou tvárou antihrdinu do ktorej predtým vkladala nádej, bola schopná odísť nadobro, antihrdina nevykonal skutočnú akciu. Každý jeho pohyb sa vzťahoval k niekomu, niečomu inému, k plánovanej pomste, k sebaľúťosti, k vybucheniu vlastnej frustrácie.

---

108 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s.71.

109 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo*, s. 165.

Resentiment, včera a dnes

Čo môže dnešný obyčajný človek vyťažiť zo zápisov fiktívneho bývalého petrohradského úradníka, ktorý sám nedokáže rozlíšiť vlastnú pravdu a lož ? Na rozdiel od množstva literatúry, kde sa hlavný hrdina ponúka byť pre čitateľov vzorom, zo Zápisov z podzemia mám skôr pocit, že konať rozdielne by bolo prínosnejším. Možno nie je na škodu „inšpirovať sa“ antihrdinom zápisov a sám za seba sa zamyslieť nad odpoveďou na otázku, ktorá zaznieva v závere novely: : „čo je lepšie, lacné šťastie, alebo vznešené útrapy?“. V jeho prípade však nefiguruje ani jedna z týchto odpovedí.

Aj sám Dostojevskij v úplnom závere diela poukazuje na neschopnosť antihrdinu opustiť od sebaľústi. Napriek tomu, že hovorí: „ *Ale dost' bolo; „ z podzemia“ viac nechcem písať...*“, autor dodáva: „*tým sa zápisky tohto paradoxára ešte nekončia. Nevydržal a pokračoval ďalej. My však máme dojem, že tu by to malo prestať.*“¹¹⁰ Myslím, že týmto ukončením nabáda k akcii, považuje opis mysle chátrajúcej, samo požierajúcej sa v podzemí za dostatočný.

Dostojevskij v Apríli roku 1876 v denníku charakterizuje skupinu ľudí, ktorých nazýva „polointeligentami“, skupinou „*málo vzdelaných ľudí, ktorí sa už stihli pripojiť ku kultúre, hoci len slabo a povrchno, iba v niektorých svojich návykoch, prevzali nové predsudky a nový odev.*“¹¹¹ Kopaničák k tejto charakteristike dopĺňa: „Svoje vedomosti, schopnosti, uzávery a úsudky nie sú schopní podrobiť vlastnej kritike, tým menej prijať kritiku cudziu. Pre spoločnosť sú mimoriadne nebezpeční ani nie tak preto, že v ich prirodzenosti dominuje zlo, ale skôr preto, že odlišné názory a programy chápu ako nepriateľské a zločinné, proti ktorým musia nekompromisne bojovať. Na prvý pohľad sa môže zdať, že sú to ľudia pevného presvedčenia a charakteru, v skutočnosti sú to ľudia zadbenní a prechováajúci nezmieriteľnú nenávisť ku skutočným inteligentom ako k svojim triednym nepriateľom... vytvárajú konfrontačné situácie na národnostnej, rasovej, náboženskej a triednej rovine.“ Myslím, že je to vhodným opisom aj ľudí resentimentu, ktorý vytvoril Nietzsche a zároveň táto definícia presahuje 19., či 20. storočie, až do dnešných dní.

---

110 Dostojevskij, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*, s. 119.

111 Kopaničák, J., *Dostojevskij a dnešok*, s. 238.

Podľa diela *Genealógia morálky* je zrejmé, že Nietzsche vnímal ľudí resentimentu aj vo svojom bezprostrednom okolí, v Nemecku 19. storočia. K nemeckému národu sa vyjadruje minimálne ironicky, keď naráža na nemeckú tendenciu nazývať sa kultivovaným národom básnikov a romantikov, snahu prekryť brutálnu hrubosť, tradíciu vyžívania sa v mimoriadne krutých až drastických trestoch a foriem mučenia, ktoré mali od poetickej citlivosti ďaleko.¹¹² Všíma si prehnanej adorácie a zveličovania „rationality“,¹¹³ nadradovania sa nad ostatných na základe chytrosti, podobne ako svoju múdrosť vyzdvihoval antihrdina z podzemia. Morálkou je v tom období morálka resentimentu, teda obrátená a zlostná, plná lži voči minoritám, v neskoršom nemeckom kontexte nacizmu obviňujúca iné národy, rasy, náboženstvá. Kolektívny resentiment „národa nemeckého“, jeho neskoršie uzurpovanie moci nad svetom napriek prehre v 1. svetovej vojne viedli ku genocídám miliónov ľudí. Nietzsche možno tým, že vycítil, ako nacionalizmus už v jeho rokoch robil z ľudí akurát tak falošne sa povyšujúcich nad čínorodých, alebo jednoducho hodnotovo odlišných (v tomto prípade Židia s ich vzdelaním a obchodníckym úspechom, či Rómovia odmietajúci sa zaviazať kresťanskej morálke, upustiť od užívania si života, umenia...). Otvorene odsúdil antisemitizmus, prehnané pokrytecké moralizovanie a nadradujúci nacionalizmus vo vtedajšom Nemecku.¹¹⁴ Dovedol tento nesúhlas aj do činov - vzdal sa svojho štátneho nemeckého občianstva v roku 1880.¹¹⁵

Som presvedčená, že nie každé hnutie, či za rovnosť, alebo spravodlivosť je nevyhnutne poháňané stádovitou morálkou a nie každý samostatný jedinec je príkladom tvorivého nadčloveka. Ak by sa čas od času človek, kľudne aj spolu s ďalšími, nevzbúril proti statusu quo, som si istá, že by eventuálne mal resentiment spoločenský monopol. Vzburá by nemala nevyhádzat' z atribútov resentimentu, z dlhodobého strachu, umenšovania vlastných vášní a plánovania pomsty, ale z autentickej vášne aktívne prekonať seba samého, čo neraz inšpiruje k načúvaniu vlastným pudom aj ostatných. Podľa *Genealógie morálky*, kresťanská morálka resentimentu zväzuje a umenšuje schopných ľudí, ktorí by v podmienkach panskej morálky rozkvitali, prosperovali, boli schopní veľkých činov. Rovnako si myslím, že nie len

---

112 Nietzsche, F. *Genealogie morálky*, s. 49.

113 Taktiež, s. 50.

114 Taktiež, s. 141.

115 Wicks, Robert, "Nietzsche's Life and Works", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Life.

morálka kresťanská, ale celkovo morálka zväzujúca ľudí na lepších a horších, aj podľa ich biologických znakov, rasy, sexuálnej orientácie a iných atribútov, je morálkou resentmentu. Spomenuté atribúty dávajú ľudskému charakteru jedinečný uhol pohľadu. Podľa môjho názoru teda akákoľvek hierarchia umenšujúca iných, kážuca, čo má alebo nemá druhý človek robiť, keď sa to týka len jeho samého je rovnako resentmentom.

Večný návrat k resentmentu

Obávam sa, že dnes je možné si všimnúť pripútavanie sa k ideám a ideológiám, ktoré u určitej skupiny ľudí podnecujú šírenie nenávisti, obviňovania a závisti. Európa sa očividne nepoučila vyvrcholením resentmentu v 20. storočí a tak sa šíri naďalej. Je však možné, že jeho tvorivosť stagnuje, pretože terčmi nenávisti ľudí zostali s menšími obmenami tí istí: Židia, homosexuáli, ľudia kreatívni či bohatí.

V slovenskom kontexte by som ako príklad uviedla protesty „za mier“ konajúce sa už vyše roka na celom území Slovenska. Ešte aj ich „morálne nadradený“ názov, používajúci slovo mier, je trefným vyjadrením morálky resentmentu. Čo sa na týchto protestoch deje, je definíciou opaku mieru: ľudia volajúci po mieri fyzicky a verbálne napádajú ľudí nesúcich na sebe ukrajinskú vlajku alebo odznak vyjadrujúci solidaritu s obeťami invázie vedenou Putinom. Ten je aktuálne oficiálne medzinárodne stíhaný za vojenské zločiny: za zodpovednosť za únosy detí či útočenie a zabíjanie civilistov.¹¹⁶ Nemyslím si, že ľudia na protestoch „za mier“ to robia zo úprimnej adorácie vojnových agresorov. V ich konaní skôr badať resentment vo forme potešenia z toho, že môžu z vlastných problémov obviniť kohokoľvek iného. Svoju nepochybnú frustráciu ventilujú von vo forme nenávisti ku skupinám, ktorým buď závidia pozornosť, alebo ktorí sú najzraniteľnejším terčom kvôli dostatku iných vlastných problémov. Napríklad spomínaní ukrajinskí utečenci nemajú čas ani silu sa obhajovať a brániť ešte aj slovenským „dezolátom“, keď majú dosť čo robiť s obávaním sa o vlastné rodiny a bezpečie pred ruskou agresiou. Ako sa hovorí – „niektorí budú závidieť aj rakovinu“. Ak sa tak silné pocity závisti, sebaľútosti a morálneho odsudzovania miešajú ešte aj falošnými faktami, konšpiráciami vydávajúcimi sa za pravdu, sme svedkami vyvrcholenia resentmentu v jeho najkrutejšej forme – zločinoch proti ľudskosti. Tým sa vraciam k jednote človeka, ktorá predsa zahŕňa človeka s jeho pudmi, chaosom, fyzickými potrebami, rovnako ako vôľu po poznaní, poriadku, jednote človeka ako

---

116 Russia: International Criminal Court issues arrest warrant for Putin. UN: 2023, Marec

17. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2023/03/1134732>.

tvoreného a zároveň tvorcu.¹¹⁷ Ak však samozvaní ochránci morálky popierajú takúto ľudskosť, ohýbajú realitu tak, aby mohli šíriť resentment aj naďalej, teroristické činy, ideologické vojny a napádanie sú často nástrojom takéhoto šírenia.

Patričným príkladom vyvrcholenia resentmentu bol teroristický čin vykonaný v roku 2022 na Zámockej ulici v Bratislave, ktorý skončil smrťou dvoch queer ľudí¹¹⁸. Mladého streľca by som podľa manifestu¹¹⁹, či už ho napísal, alebo nenapísal on, a ktorý sa dostal do obehu bezprostredne po útoku, bez pochyb zaradila do vyššie spomínanej skupiny. Okrem toho by časti z neho kľudne mohli byť súčasťou *Zápisok z podzemia*. Strelec sa utápal v sebaľútosti, obviňoval LGBTI+ komunitu, Židovskú komunitu a vládnucu vrstvu zo všetkých vlastných, ale aj svetových problémov. Izoloval sa od osobných kontaktov, jediná komunita, s ktorou udržiaval kontakt bola online komunita jemu podobných. Na rozdiel od antihrdinu z podzemia sa však slovenský strelec rozhodol vykonať imaginárnu pomstu aj v realite. To potvrdzuje nebezpečenstvo resentmentu. Tento ohavný čin ukazuje, že pri dostatočnej podpore argumentami od ostatných „polointeligentov“ a sebaľúťou, je aj človek z podzemia schopný svojej vytúženej pomsty, aj keď je absolútne zvrátená. Je zároveň výzvou k aktívnej činnosti, poctivej kritike hodnôt, k nezatváraniu očí pred resentmentom v iných, ale hlavne v sebe samom.

V tom by som zároveň argumentovala, že rozdeľovanie ľudí na „polointeligentov“ a „inteligentov“ podľa môjho názoru nie je riešením. Rovnako ani na „vznešených“ a slabých, na „pánov“ a „otrokov“, a podobné prísne binárne kategórie. Som presvedčená, že prikláňaním sa ku kategorizácii „tých druhých“ sa resentmentu dopúšťame všetci. V oboch prípadoch, v Nietzscheho aj Dostojevského, odvodzovanie vlastnej hodnoty len od „druhého“

---

117 Nietzsche, F., *Mimo dobro a zlo*, Praha: Aurora 1998, preklad Koubová, V., s.125.

118 Hodás, M., Strelec zo Zámockej sa radikalizoval na cudzích online fórach. Totožné myšlienky sa však šíria i na Slovensku. *Aktuality*: Október 13, 2022, [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://zive.aktuality.sk/clanok/ZTkwKRy/strelec-zo-zamockej-sa-radikalizoval-na-cudzich-online-forach-totozne-myslienky-sa-vsak-siria-i-na-slovensku/>.

119 Mikušovič, D., Vrah zo Zámockej na svojom manifeste spolupracoval s niekým z USA, predpokladajú autori novej vedeckej štúdie. *Denník N*. Marec 30, 2023. Dostupné z: <https://dennikn.sk/3304799/vrah-zo-zamockej-na-svojom-manifeste-spolupracoval-s-niekym-z-usa-predpokladaju-autori-novej-vedeckej-studie/>.

je pôdou pre závisť, obviňovanie z vlastnej nedostatočnosti a pomstu. Ich tvorba neodrážala výhradne špecifiká človeka z podzemia či človeka resentmentu. Potenciál stať sa ním v každom z nás, bez výnimky. Ak niečo, ich tvorba odráža časť psychiky človeka všeobecne. Nedokážem povedať, čím by bol človek bez resentmentu. A bol by ešte vôbec človekom? Pretože akého ho poznáme dnes, teda náladového, dynamického, plného kontradikcii, večne nevd'áčného a nepredvídateľného, je si ho bez aspoň kvapky resentmentu možné predstaviť len ťažko.

Záver

Zámerom tejto práce bolo poskytnúť porovnanie princípu resentimentu podľa Friedricha Nietzscheho s podzemím ako mentálnym prostredím predstaveným v Dostojevského *Zápiskoch z podzemia*. Čerpala som ako z diel týchto dvoch autorov, tak aj zo sekundárnej literatúry, ktorá objasňuje súvislosti medzi danými problematikami. Prelínajú sa na mnohých miestach a myslím, že ako je resentiment vhodným teoretickým princípom pre pochopenie podzemia, tak podzemie a človek zotrúvajúci v ňom náležitým príkladom zreteľných prejavov podľa hnutia resentimentu. V paralelnom čítaní sa diela *Zápisky z podzemia* a *Genealógia morálky*, ponúkajú hlboký vhľad do príčin pasívneho, človeka umenšujúceho a obviňujúceho ľudského chovania, ktorému sa len tak ľahko vyhnúť nedá.

Otázku, ako prekonať resentiment som jednoznačne nevyriešila. Ponúkla som možné stratégie prekonania, ktoré vyplývajú z konkrétneho konania postavy Lízy v *Zápiskoch z podzemia*, avšak zostávajú na úrovni domnienok z viacerých dôvodov. Prvým dôvodom je, že tento príklad je čerpaný z novely, nie reálneho života a skúsenosti, aj keď aj sama považujem literatúru za dobré vodítko k inšpirácii ku konaniu. Druhým dôvodom je Lizin nedopovedaný príbeh. Jediné, čo nám Dostojevskij k jej osudu hovorí je, že antihrdina novely už Lízu nikdy v živote nestretol. Posledným dôvodom, prečo myslím, že ku konečnej odpovedi na predídanie resentimentu pravdepodobne nikdy nedospejem je, ako overené niekoľko krát ako v dielach oboch autorov, tak aj v tejto práci, že resentiment je od ľudského života prasto neodmysliteľný.

Bibliografia

Primárna literatúra

DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Zápisky z podzemia, Zlý žart*. Bratislava: Smena 1989.

NIETZSCHE, Friedrich. *Genealogie morálky*. Preložila Věra KOUBOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2019.

Ďalšie zdroje

NIETZSCHE, Friedrich. *Twilight of the Idols* [online]. Newburyport: Dover Publications 2019.

NIETZSCHE, F., *Mimo dobro a zlo*, preložila Koubová, V. Praha: Aurora 1998.

NIETZSCHE, F., Die Morgenröte [online], aforizmus 571, dostupné z:
<http://www.nietzschesource.org/#eKGWB/M>

Russia | History, Flag, Population, Map, President, & Facts, Encyclopedia Britannica. [online] , [cit. 29.4.2023]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Russia/From-Alexander-II-to-Nicholas-II>.

KOPANIČÁK, J., *Dostojevskij a dnešok*, Bratislava: Stimul 1994.

DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Zápisky z podzemí*, Praha: Slovart 1998.

krížok Petraševského, FMPH [online], [cit. 30.3.2023]. Dostupné z :
dai.fmph.uniba.sk/~filit/fvp/petrasevskovci.html.

Die Keller – pivnica ., die Tiere – zvieratá., pivničné zvieratá / teda podzemné krysy
Dostupné na: https://www.duden.de/rechtschreibung/Keller_Raum &
<https://www.duden.de/suchen/sprachwissen/Tier>.

Fatalism, Cambridge dictionary [online] [cit. 15.3.2023], dostupné z:
<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fatalism>.

ANDREAS-SALOMÉ, Lou. *Nietzsche*. University of Illinois Press, 2001, [online].

ANDERSON, R. Lanier, "Friedrich Nietzsche", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2022 Edition) [online], Life and work, Edward N. Zalta (ed.), [cit. 17.3.2023]. Dostupné z :<<https://plato.stanford.edu/archives/sum2022/entries/nietzsche/>>.

DELEUZE, G. *Nietzsche a filosofie* , preklad Č. Pelikán & J. Fulka, Praha: Herrmann & Synové 2016.

DONNELLAN, Brendan. "*Friedrich Nietzsche and Paul RéE: Cooperation and Conflict*." [online], <https://doi.org/2709345>.

DIETHE, Carol. *Nietzsche's Sister and the Will to Power: A Biography of Elisabeth Förster-Nietzsche*. [online], University of Illinois Press, 2003.

GIRARD, René. *Lež romantismu a pravda románu*. Praha : Dauphin, 1968.

GIRARD, René. "Superman in the Underground: Strategies of Madness-Nietzsche, Wagner, and Dostoevsky." *MLN* 91 [online], no. 6 (1976): 1161–85. <https://doi.org/10.2307/2907130>.
Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2907130>.

STELLINO, P., *Nietzsche and Dostoevsky: On the Verge of Nihilism* [online], Bern: Peter Lang 2015.

LAVRIN, J. A Note on Nietzsche and Dostoevsky [online], *The Russian Review* 1969.

LEITER, Brian. *Nietzsche on morality*. Second ed. New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2015.

RICCARDI, M., Self-Knowledge [online], Oxford: *Oxford University Press EBooks* 2021, dostupné z <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/detail.action?docID=6681448>.

"Ressentiment." *Oxford Reference* [online], doi:10.1093/oi/authority.20110803100416129, citované 24.3.2023. Dostupné z: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100416129;jsessionid=2BE40CD10753B043404941CF507C0A09>

PAULICK, C. P., die Macht [online], *Socialnet*: 2018, [cit. 30.3.2023]. Dostupné z: <https://www.socialnet.de/lexikon/Macht>

Titanism. (n.d.). [online], In *Merriam Webster* [cit. 10.4.2023]. Dostupné z: <https://www.merriamwebster.com/dictionary/titanism>

WICKS, Robert, "Nietzsche's Life and Works" [online], *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2022 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Life.

Russia: International Criminal Court issues arrest warrant for Putin. UN [online]: 2023, Marec 17. Dostupné z: <https://news.un.org/en/story/2023/03/1134732>.

HODÁS, M., Strelec zo Zámockej sa radikalizoval na cudzích online fórach. Totožné myšlienky sa však šíria i na Slovensku. *Aktuality* [online]: Október 13, 2022, [citované 30.3.2023]. Dostupné z: <https://zive.aktuality.sk/clanok/ZTkWKRy/strelec-zo-zamockej-sa-radikalizoval-na-cudzich-online-forach-totozne-myslienky-sa-vsak-siria-i-na-slovensku/>.

MIKUŠOVIČ, D., Vrah zo Zámockej na svojom manifeste spolupracoval s niekým z USA, predpokladajú autori novej vedeckej štúdie. *Denník N*, [online]: Marec 30, 2023. Dostupné z: <https://dennikn.sk/3304799/vrah-zo-zamockej-na-svojom-manifeste-spolupracoval-s-niekym-z-usa-predpokladaju-autori-novej-vedeckeje-studie/>.

Grécky γνῶθι σεαυτόν "Poznaj sám seba", [online][citované 11.5.2023]. Dostupné z: https://en.wiktionary.org/wiki/%CE%B3%CE%BD%E1%BF%B6%CE%B8%CE%B9_%CF%83%CE%B5%CE%B1%CF%85%CF%84%CF%8C%CE%BD#Ancient_Greek.

Obrázky

Philosophy Now. "Friedrich Nietzsche (1844-1900) | Issue 134 | Philosophy Now."

Philosophy Now, [online], obrázok stiahnutý 14.5.2023,

Dostupné z: philosophynow.org/issues/134/Friedrich_Nietzsche_1844-1900/.

Obrazová příloha

Obrázok č.1

